

**A magyar és a belga attitűd
összehasonlításával a multikulturális
nevelés létjogosultságának
meghatározása Magyarországon**

Jelige: YKX 329

TARTALOMJEGYZÉK

Tartalomjegyzék.....	2
1. A témaválasztás indoklása	3
1.1. A fogalom meghatározása	4
2. A Kutatás elméleti alapjai.....	5
2.1. A téma időszerűsége.....	5
2.2. Törekvések	7
2.3. Akadályozó tényezők	8
2.4. A téma körüli viták.....	8
2.5. Az Unió tervek.....	9
2.6. Alkalmazott programok.....	10
2.7. Magyarország és Belgium összehasonlítása	13
3. A multikulturális nevelés helyzete és az attitűdvizsgálat és összehasonlítása.....	15
3.1. A vizsgálat leírása	15
3.2. Hipotézis	15
3.3. Minta.....	15
3.4. Vizsgálati módszerek.....	16
3.5. Eredmények, értékelés, következtetések	16
7. Összegzés.....	32
Felhasznált irodalom	35
Függelék.....	37

1. A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA

Noha a multikulturalizmus ideológiája egyre növekvő aktualitással bír, a nevelés területén sem a pedagógiában, sem az andragógiában nem fedezhetünk fel –néhány kivételtől eltekintve- számottevőbb törekvéseket. A téma időszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint az elérhető szakirodalmak magas száma és színvonala itthon és külföldön egyaránt. A kulturális pluralizmus kérdésének megítélése igencsak vitatott hazánkban, tanulmányom célja eligazítást nyújtani andragógiai szempontból a multikulturális nevelés elméletéről, esetleges alkalmazásának lehetőségeiről és a témát körülvevő kételyek eloszlatása. Továbbá vizsgálatommal szándékozom a multikulturális nevelést az „Élet hosszú tartó tanulás” fontos elemeként meghatározni.

Mivel Magyarország, mint Európai Unió tagállam egy gazdasági és politikai szövetség részese, ezért komoly hangsúlyt fektetnék dolgozatomban az európaiság szellemének erősítésének a fontosságára. A multikulturális nevelés alapvető eszköze lehet a tolerancia és a nyitottság kompetenciájának kialakításában és fejlesztésében, ez által elősegítheti a kultúrák különbözőségének megértését, mert elfogadni csak azt lehet, amit ismerünk.

A multikulturális nevelés nagyon sokrétű, komplex témát ölel fel, túlmutatna a dolgozat keretein minden szegmensének tárgyalása, ebből adódóan - bár a multikulturális oktatás fontos elemét képezi a nemzeti vagy etnikai kisebbségek tanítására vonatkozó kérdéskör tárgyalása-, én a magyar társadalmat alkotó többség multikulturális nevelésének szükségességével foglalkoznék a továbbiakban. A multikulturális szemlélet kialakítását természetesen hasznosabb minél korábban elkezdni, de andragógia szakos hallgató révén a felnőttek multikulturális nevelését a helyezném előtérbe. Tanulmányomban kutatásaimat a formális tanulás, azaz a felsőoktatás területén belül szeretném vizsgálni.

Személyes indíttatásom a téma iránt egy deduktív megfigyelés. Két korábbi szemeszteremet szerencsém volt Erasmus program keretében Belgiumban tölteni, ez által lehetőségem nyílt a magyar és a belga diákok multikulturális attitűdjének összehasonlítására. Személyes tapasztalataim alapján a belga diákok szemlélete multikulturálisabb, mint a hazai hallgatóké. Ez az észrevétel kíváncsivá tett, hogy vajon a multikulturális nevelésre Belgiumban nagyobb hangsúlyt fektetnek? Feltételezésemet szerettem volna tudományos vizsgálatokkal is alátámasztani. Hipotézisem, hogy Belgiumban az oktatásban nagyon szerepet kap a multikulturális nevelés, és többek között ezért is a belga diákok szemlélete multikulturálisabb. Hipotézisem alátámasztására először is készítettem egy online kérdőívet 100 magyar főiskolai

illetve egyetemi hallgatóval, melyben megpróbáltam felmérni multikulturális attitűdjüket, majd ugyanezt a kérdőívet alkalmaztam 100 belga hallgatónál is. Ezt követően pedig az okok részletesebb feltárásához és a kapott eredmények megértéséhez készítettem egy magyar és egy belga a témában szakértő adjunktussal interjút. Dolgozatomat a multikulturalitás és a multikulturális nevelés konceptualizálásával kezdeném.

1.1. A FOGALOM MEGHATÁROZÁSA

Először is szeretném pontosan értelmezni, hogy mit is takar a multikulturális nevelés. Szűkebb értelmezésben a fogalom egy - több kultúrát felölelő - formális oktatást jelent, melynek az célja, hogy a tanulók megtanulják kezelni a sokszínűséget és különbözőséget. Ezt különböző kognitív, verbális és nonverbális készségek kialakításával kívánja elérni, melyek segítenek megalapozni a különféle kulturális háttérrel rendelkezők együttműködését.¹ Tágabb értelemben a multikulturális nevelés nem csak az eltérő rasszok, kultúrák, társadalmi csoportok iránti érzékenységet jelenti, hanem egyfajta paradigmaváltást is melynek következtében a tanulók értéként határozzák meg a különböző gondolkodásmódokat és természetesnek veszik a másságot.²

Az elmúlt évtizedek pedagógiai gyakorlatából vett tapasztalatok alapján egy amerikai kutató a kulturális különbözőségekhez való viszonyulást a következő, hatfokozatú skálán szemléltette:

- Mellőzés,
- Elutasítás,
- Hozzávetőleges ismeretek,
- Megbízható, pontos ismeretek,
- Elfogadás,
- Sokoldalú megközelítés.

Ez a modell arra figyelmeztet, hogy a multikulturalizmus alapjaként tekintett elfogadás szintje után is van még egy olyan szint, amelynek elvárásait az oktatás-nevelés során teljesíteni kell, mert nélküle nem lehet igazán teljes egyetlen multikulturális program sikere sem.³

¹ TUSA CECÍLIA: A multikulturális nevelés létjogosultsága és szükségessége az Európai Unióban. *Új pedagógiai szemle*. 2003/november. 47-57.o

² TORGYIK JUDIT: Multikulturális társadalom, multikulturális nevelés. *Új pedagógiai szemle* 2004/04-05. 4-14.o

³ MIHÁLY ILDIKÓ : A multikulturális nevelésről a világban. *Új pedagógiai szemle*. 2001/ április. 58-65.o

Ahhoz, hogy a multikulturális nevelésről beszélhessünk, és az ezzel kapcsolatos problémákat tanulmányozhassuk, először is röviden bemutatnám magának a multikulturalizmusnak a történetét.

A multikulturalizmus eszméje, elmélete és gyakorlata azokból az országokból érkezett Európába, amelyek modern társadalmát és kultúráját bevándorlók építették fel úgy, mint Kanada, Ausztrália, vagy az Amerikai Egyesült Államok, ahol az őshonosoknak nem volt számottevő hatásuk a társadalom és kultúra formálására. Az új bevándorlók és a régebbi bevándorlók között kialakult problémák és az integráció nehézsége látványossá tették, hogy az olvasztótégely nem működik elég hatékonyan. A korábbi elméletek szerint a különböző kultúrák "a népek olvasztótégelyében" felolvadva hoznak majd létre egy új társadalmat. Ezt az elméletet váltotta fel a multikulturális elképzelés, mely ezzel szemben, azt feltételezi, hogy az egymással kölcsönhatásban lévő, de főbb jegyeiben önálló és egyenrangú kultúrák közötti interakciók hoznak létre egy jobb minőségű társadalmat. Ennek meghatározó összetevője lenne, hogy a domináns társadalmi csoportok maguk is felismerjék érdekeltségüket a különböző kisebbségek kultúrájának megismerésében és elismerésében.⁴ Tehát a multikulturalizmus mögött nincs sem elméletileg sem empirikusan megalapozott, sem pedig merőben új pedagógia. A korábban már tárgyalt fogalmakat terjeszti ki a társadalmi problémák egy újabb területére és újfogalmazza a tanári szerep, a szocializáció, illetve a tanárok-diákok, az iskola és a helyi társadalom közti viszonyoknak számos elemét. Ezen felül túlnyúlik a hagyományos pedagógián és az általánosabb, a különbségeket értelmező tanuláselméleti, pszichológiai, kultúraelméleti megközelítésekkel érintkezve feszegeti annak határait.⁵

2. A KUTATÁS ELMÉLETI ALAPJAI

2.1. A TÉMA IDŐSZERŰSÉGE

Különböző a kérdésben szakértők tudományos munkáját felhasználva szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy miért is lenne kiemelten fontos az oktatásban helyet kapnia a multikulturális nevelésnek. A téma attól a pillanattól kezdve szükséges, amikor a különböző

⁴ FORRAY R. KATALIN: Nemzetiségek, kisebbségek. *Educatio* 1998/I 51. o.

⁵ BORECZKY ÁGNES: Multikulturális pedagógia - új pedagógia?. *Új pedagógiai szemle* 1999. 49/4. 26-38.o

kultúrák elterjedtek a világban, és addig tart ameddig ezek megmaradnak.⁶ Az aktualitása tehát kétségtelen, mert különösen a 21. század a multikulturális társadalmak idősza. Eddig soha nem látott kulturális pluralizmus részesei vagyunk, ami azt jelenti, hogy az oktatásban kiemelt helyet kellene kapnia a sokszínűség tiszteletének, a másként gondolkodás elfogadásának.⁷ Magyarországon az Európai Unió tagságnak köszönhetően a határok politikai és gazdasági értelemben vett megszűnésével a különböző népek egymás mellett élésére kerül sor. A megértés pedig ősidők óta a sikeres együttműködés alapfeltétele.⁸ Az oktatáspolitikai szakértők felismerték, hogy a multikulturális oktatás bevezetése azért is elodázhatatlan, mert a világtendenciákkal együtt járó problémák, így az előítéletes magatartás, a kirekesztés ellen csupán egy járható út van, a különböző kulturális, vallási, társadalmi csoportokhoz tartozó emberekről szóló kölcsönös informálódás, a Földet érintő globális problémák iránti érzékenység, a kölcsönös felelősségtudat erősítése. Ha lenne rá mód, hogy az emberek megtanulják elfogadni, megérteni a különböző kultúrák eltérő szempontjait, akkor elkerülhetőek lennének a konfliktusok és megállítható lenne az erőszakos magatartás, mert a konfliktusok többnyire az információhiányból származnak. Konfliktushelyzetben gyakori, hogy az egyik ember nem tud eleget a másiról ahhoz, hogy sikeresen megoldja a problémát. Ezen kívül a kulturális háttér okozta különbségek tovább mélyíthetik a különböző etnikai csoportok közötti ellentéteket, félreértéseket.⁹

Az előbbieket alátámasztják statisztikai adatok is; egy 2005 tavaszán a TÁRKI által végzett Tolerancia adatfelvételből is jól kitűnik, hogy a multikulturális szemléletváltásra igencsak szükség lenne Magyarországon. A kutatás során számos, különböző csoportokkal elsősorban zsidókkal, cigányokkal kapcsolatos kérdést tettek fel. Rákérdeztek arra is, hogy mit szólna hozzá a középiskolás diák, ha padtársa amerikai, arab, fekete, holland, kínai, német, romániai magyar, romániai román, illetve szlovák lenne. A diákok többségét, csak akkor zavarná, ha cigány, vagy romániai román (1. számú függelék) lenne.¹⁰

⁶ TUSA CECÍLIA: A multikulturális nevelés létjogosultsága és szükségessége az Európai Unióban. *Új pedagógiai szemle*. 2003. 2003/november. 47.o

⁷ TORGYIK JUDIT: Multikulturális társadalom, multikulturális nevelés. *Új pedagógiai szemle* 2004/04-05. 4-14.

⁸ TUSA CECÍLIA: A multikulturális nevelés létjogosultsága és szükségessége az Európai Unióban. *Új pedagógiai szemle*. 2003. 2003/november. 47.o

⁹ TORGYIK JUDIT: Multikulturális társadalom, multikulturális nevelés. *Új pedagógiai szemle* 2004/04-05. 4-14.

¹⁰ Ligeti György: Sztereotípiák és előítéletek. www.ligetigyorgy.hu/publikaciok/2006_tarki.doc (2012.03.02.)

Egy másfajta megközelítés szerint fontos oka lehet a multikulturális nevelésnek az 1997-es Édith Cresson oktatási főbiztos által kinevezett kutatócsoport jelentésének konklúziói. E szerint: amennyiben Európa meg kíván maradni a világ egyik vezető térségeként, ahhoz a képzés és az oktatás az egyik legfontosabb eszköz. A jövő tanuló társadalmában az emberek helyét az addigi életükben megszerzett képességeik és tudásuk határozzák meg. A kutatócsoport az élethosszig tartó tanulás korszakaként határozza meg a közeljövőt, és ehhez szükségesnek tartja az európai oktatási és képzési rendszerek - közös alapelvek szerinti - átalakítását. Az eddiginél nagyobb összefogást gazdasági és geopolitikai okok is indokolják: a gazdasági verseny, a globalizáció kihívása, valamint az Európai Unió népességfogyása is.¹¹

2.2. TÖREKVÉSEK

A multikulturális nevelés számos célkitűzéssel rendelkezik. Többek között, hogy megakadályozza bizonyos csoportok marginalizálódása, elősegítse a kisebbségi etnikumokhoz tartozó tanulók teljesítményeinek növelését, csökkentse az előítéletek kialakulását, illetve több kultúra közvetlen találkozása esetén a csoportközi konfliktusokat megelőzze. A különböző kultúrákról szóló ismeretek átadásával pedig az idegen kultúrák mellőzése és elutasítása is kiküszöbölhető. Nem elég azonban a hozzávetőleges ismeretek birtoklása, szükséges, hogy a diákok pontos, megbízható ismereteket kapjanak a tanáraiktól, környezetüktől, és erre tudják építeni később az idegen kultúra elfogadását. A passzív elfogadásra pedig később ráépül a kíváncsiság, a motiváció, hogy saját tapasztalatain keresztül ismerje meg az adott térséget, népet, nyelvet, kultúrát.¹²

A multikulturális nevelés tehát arra törekszik, hogy a különféle kultúrákkal és kulturális csoportokkal való együttműködést megalapozó kognitív, verbális és nonverbális készségeket fejlesszen ki, a más csoportokkal való kommunikációt lehetővé tevő képességekkel együtt. Céljai tehát elsősorban három területet fognak át: a viselkedés, a kognitív szféra és az oktatás módszereinek megfelelő szempontú átalakítását.¹³

¹¹ TÓTH TERÉZ: Multikulturális társadalom, multikulturális nevelés Európában vagy Európa felé? I. *Új pedagógiai szemle*. 2003/ április. 79-91.o

¹² TUSA CECÍLIA: A multikulturális nevelés létjogosultsága és szükségessége az Európai Unióban. *Új pedagógiai szemle*. 2003/november. 47-57.

¹³ MIHÁLY ILDIKÓ: A multikulturális nevelésről a világban. *Új pedagógiai szemle*. 2001/ április. 58-65.

2.3. AKADÁLYOZÓ TÉNYEZŐK

Annak ellenére, hogy milyen régóta szerveződik az európai együttműködés, az emberek gondolkodásmódján ez mégsem látszik. Számos körülmény akadályozhatja az európai értékorientációt. Ilyen körülmények lehetnek: a kedvezőtlen szociális helyzetek, az Európán belüli egyenlőtlenségek, az etnikai csoportok képviselőinek erőszakos túlkapásai, és más olyan helyzetek, amelyek nehezen befolyásolhatóak.¹⁴ Viszont vannak olyan tényezők is, amelyekre lehetne hatást gyakorolni. Az egyik ilyen összetevő, hogy az oktatásból kimarad az európaivá nevelés, mert a nemzetek nagyon szeretnék megőrizni a nemzeti identitásukat.¹⁵ Egy másik tényező, hogy a témával foglalkozó kutatások anyagi támogatása nem kielégítő. További figyelemre méltó szempont, hogy a demográfiai jellemzők sem kedveznek igazán a multikulturális nevelésnek. A felsőoktatásban közreműködő tanárok legnagyobb része ugyanis fehér férfi, átlagéletkoruk 50 év körül van, tehát az ő korábbi szakmai felkészítésükhöz a multikulturalizmusra nevelés még nem tartozott hozzá. A tanároknak is segítségre lenne szükségük ahhoz, hogy túlléphessenek az etnocentrizmuson és a kisebbségekkel szembeni negatív attitűdjeiken. A legáltalánosabb oka, amiért az emberek gondolkodásmódja nehezen változik az az, hogy a rasszizmus és a xenofóbia hajlamosít arra, hogy képviselői leegyszerűsítsék az amúgy igencsak komplex problémákat.¹⁶

2.4. A TÉMA KÖRÜLI VITÁK

Gyakran éri az a kritika az európai nevelés gondolatát, hogy ezzel valamilyen kulturális homogenitás elérésére a cél és az erre irányuló bármiféle szabályozás negatív hatást gyakorol az európai népesség életmódjára. Ugyanis a homogenitás ráerőltetése a sokféleségre a modernizmus egyik elbukott vállalkozása. Az álláspont képviselői szerint ez visszalépés, függetlenül attól, hogy egy idegengyűlölő nemzetállam, vagy egy adakozó hajlamú, nemzetek feletti egység kísérli meg, vagy teszi ezt.¹⁷ Véleményem szerint ez részben igaz, kivédeni úgy lehetne, ha az európaivá nevelés keretein belül multikulturális oktatást vezetnénk be. Ez, - mint már az előzőekben szó volt róla-, a másság elfogadását hangsúlyozza és nem törekszik a különböző kulturális sajátosságok megváltoztatására, hanem éppen ellenkezőleg: ezeket

¹⁴ LENZEN, DIETER: Európaivá nevelés és oktatás. *Új pedagógiai szemle*. 1996. 96/1. 65. o

¹⁵ LENZEN, DIETER: Európaivá nevelés és oktatás. *Új pedagógiai szemle*. 1996. 96/1. 59. o

¹⁶ MIHÁLY ILDIKÓ : A multikulturális nevelésről a világban. *Új pedagógiai szemle*. 2001/ április. 58-65.

¹⁷ COULBY, DAVID: Az európai kultúra: egység és törések. *Új pedagógiai szemle*. 1999. 49/5. 119-127.

hivatott megismertetni az emberekkel. Ezen felül a közös kultúra az egymáshoz tartozás jele is, az egyén közösségvállalását fejezi ki. Tehát nem megalapozott az emberek azon félelme sem, hogy több nyelv tanulása, több kultúra megismerése az embereket eltávolítja saját kultúrájuktól, illetve összezavarja őket. Ennek éppen az ellenkezője igaz, vagyis a diákok nyitottak az idegen kultúrákra, hiszen ez teszi lehetővé számukra a különböző kultúrák összehasonlítását. Elképzelhető, hogy egy magyar diák a külföldi tanulmányútja során megismert másfajta szokások közül a neki tetszőt felveszi, gyakorolja, de tudja, hogy ezt egy másik kultúrából hozta. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy tovább már ne ismerné a magyar szokásvilágot.¹⁸ Ha tehát az európai nevelés keretein belül, egy olyan multikulturális szemléletű oktatást vezetnénk be, amely megismerteti az emberekkel a különböző kultúrákat, különös tekintettel az európaiakat, és elfogadóbbá tenné az embereket egymással, akkor ez megalapozná a sikeres európai együttműködést, és nyitottabbá tenné az embereket Európa iránt, de nem homogenizálná a kultúrákat sem.

2.5. AZ UNIÓS TERVEK

A következőkben bemutatom, hogy milyen legyen az oktatási rendszer az Európai Unió politikusai, oktatási szakemberei szerint. A modell a humanista jelzővel illelhető. A humanizmus, mint európai „találmány”, mint közös örökség és kipróbált értékrendszer tökéletesen alkalmas - egy nemzetek feletti berendezkedésű- Európa ideológiájának igazolására. A humanista modell az alábbiak szerint írható le:

- Biztosítson esélyegyenlőséget és igazságos legyen. A nők-férfiak, többség-kisebbség, szegények-gazdagok esélyei legyenek egyenlők, ezáltal járuljon hozzá a társadalmi kohézióhoz.
- Hirdesse a tudás=hatalom igéjét, és így határozza meg Európát más kultúrákkal szemben. Ebben a megfogalmazásban Európa a globális verseny győztese lehet az USA-val, Japánnal szemben.
- A humanista hit szerint a tudás, a tanulás, az oktatás és maga a műveltség értékképző, megőrző, továbbvivő erővel bír. Az oktatás, képzés szerepének megerősödése a

¹⁸ TUSA CECÍLIA: A multikulturális nevelés létjogosultsága és szükségessége az Európai Unióban. *Új pedagógiai szemle*. 2003/november. 47-57.o

szerződésekben; az élethosszig tartó tanulás programja akár egy humanista iskoláé is lehetne.

- Törekvés egyfajta uniformizálásra, a „homo européens” eszményre: az európai polgári eszmény értékei egyetemesek, legyen az oktatásban kiemelt szerepe az aktív (európai) állampolgári létre nevelésnek. Fontos továbbá a diplomák elismerése az EU-n belül, a cserekapcsolatok és mobilitási programok ösztönzése, az európai oktatás közös háza metaforája.
- Pragmatikus, de nem haszonelvű jegyek az oktatásban. A szelektív tudás szükségessége, vagyis csak azt tanulom meg, amire szükségem van. Az oktatás, a tudás nem önmagában való érték, általa valamit el akarok érni például a békét, jólétet, vagy a gazdasági versenyből győztesként kikerülni. Részben ehhez kapcsolódik az európai közügyek iránti nyitottság, a közügyekben aktív szerepet vállaló, felelős polgár humanista eszménye.
- A természet, az ökoszisztéma védelme, a természet kutatása, de nem kihasználása.¹⁹

Az oktatás európai dimenziójának értelmezéséhez az alapítószerződésekben lefektetett alapelvekből kell kiindulnunk, amely tilt mindenféle harmonizációs törekvést az oktatás területén, azaz a tagállamok nemzeti kompetenciája érvényesül az oktatás különböző szintjein. A maastrichti szerződés tisztázta a cselekvési kompetenciákat az oktatás és a kultúra terén. Ezzel, mintegy féket épített minden más kezdeményezés megakadályozására az integráció téren. A szerződésben ugyanakkor kijelölik azt a cselekvési teret, ahol a Közösség tevékenykedhet bizonyos közös célok elérése érdekében. Ez lett a közösségi oktatási, képzési programok, például a Socrates vagy a Leonardo program alapja.²⁰

2.6. ALKALMAZOTT PROGRAMOK

Számos, az Európai Unió segítségével finanszírozott oktatási projekt fő motívuma az európaiság. A közösségi kezdeményezések korábban csak a felsőoktatásra és a nyelvoktatásra korlátozódtak. A Maastrichti Szerződés életbelépésével azonban új és lényegesen szélesebb körű általános és középiskolai programok sorakoztak fel a korábbiak mellé, mint például az

¹⁹ TÓTH TERÉZ: Multikulturális társadalom, multikulturális nevelés Európában vagy Európa felé? I. *Új pedagógiai szemle*. 2003/ április. 79-91.o

²⁰ TÓTH TERÉZ: Multikulturális társadalom, multikulturális nevelés Európában vagy Európa felé? I. *Új pedagógiai szemle*. 2003/ április. 79-91.o

Erasmus, Szókratész vagy a Leonardo program.²¹ Tanulmányomban ezeket a programokat nem mutatnám be részletesebben, bár kétségtelenül nagyon hasznosak, amelyeket minél jobban kellene népszerűsíteni.

Én azonban a felnőttek formális oktatásába jobban illeszkedő, a gyakorlatban már kipróbált programot mutatnék be a multikulturális nevelés lehetséges megvalósítására. Nem feltétlenül szükséges külföldi projekt a multikulturális szemlélet kialakításához. A következő „a világ kultúrái” című társadalomismereti programot Gulyás Anna dolgozta ki és oktatja. A program részét képezi az ELTE BTK Kulturális Tanszékén folyó tanári programnak. A kulturális antropológia kultúraelemzési elméleteiből adódóan modelleket adhat a "másság" kezeléséhez. Megértést, nyitottságot, toleranciát közvetíthet, nem csupán a szakági ismeretanyag, hanem a mentális készségfejlesztés, a gondolkodási flexibilitás és a konfliktusos helyzetben gyakorolt belátás útján.

A program célja az élménnyel összekötött tárgyi tudás közvetítése. Ezért gazdagok az órák konstruktív és dramatikus elemekben. A hangsúly nem az adatokon, hanem a világnézeti sajátosságokon van. Az órákon a diákokat megpróbálják mentálisan ráhangolódni távoli, majd kevésbé távoli kultúrák világára. Ideális esetben, ha kétéves programmal számolunk a második év kizárólag Európával és Magyarországgal foglalkozna.

Az órák során elhangzottakat minél több saját élményhez és érzékhez szeretnék kötni: videofilmek, diák vetítése, tárgyak, illatok bemutatása, kézműves-foglalkozások, mozgásformák és dalok tanítása, drámajáték-foglalkozások, múzeumlátogatás, vendégelőadók, nemzetiségi vagy külföldi vendégek szerepeltetése szolgálhatják ezt a célt.

A diákok önálló terepmunkát, megfigyelési gyakorlatokat végeznek, munkájukról házi dolgozatok és kiselőadások formájában számolhatnak be.

A programban foglalt fejlesztési követelmények a következők:

- ismerjen a tanuló több különböző kulturális formációt és szubkultúrát;
- értse meg a kultúra és értékrend összefüggéseit;
- szerezzon tapasztalatokat a kulturális relativizmus tárgyköréből;
- ismerje a pszichikus funkciók kulturális beágyazottságának összefüggésrendszerét;
- lássa be, hogy másként látja és értelmezi a világot egy jobb agyféltekére, vagy egy bal agyféltekére erőteljesebben támaszkodó általános kulturális trendben felnőtt egyén;

²¹ COULBY, DAVID: Az európai kultúra: egység és törések. *Új pedagógiai szemle*. 1999. 49/5. 119-127.

- gondolja újra az ember és a természet viszonyát, mivel mások az ego határai a különböző kultúrákban;
- ismerjen különböző kultuszokat és vallásokat, érzékelje a hit pszichológiai mozgatórugóit, valamint a kultuszok és vallások társadalmi szerepét;
- legyenek fogalmai és a drámajátékokon keresztül személyes benyomásai a rítusok és ünnepek pszichikus és társadalmi szerepéről;
- ismerjen konkrét rítusokat, legyen képes részt venni egy ünnep előkészítésében és lebonyolításában;
- érzékelje a test és a lélek percepciójának kulturális eltéréseit, s ezzel kapcsolatosan az egészség- betegség- halál különböző felfogási módozatait;
- ismerje a gazdálkodás s az anyagi kultúra, valamint a jogalkotás különböző megnyilvánulásait;
- szerezzon elemi ismereteket a magyar népi kultúráról, a magyarországi kisebbségek kultúrájáról, valamint olyan problémákról, mint a marginalitás, a drogfogyasztás, az alkoholizmus;
- ismerje az idősök társadalmi szerepének különböző kulturális modelljeit, s ezen keresztül értékelje újra saját attitűdjét;
- ismerje a fogyasztói társadalom kulturális jegyeit;
- legyen képes a tanultakat saját megfigyeléseken keresztül közvetlen környezetére vonatkoztatni;
- fejlődjön a tanuló közösségi érzése, kooperációs- és toleranciakészsége, felelősségérzete;
- fejlődjön önismerete, s az a készsége, hogy saját lépéseit illetően a kozmikus összefüggéseket, mások érdekeit, és saját valódi céljait összehangolva tudjon döntéseket hozni.²²

Véleményem szerint, és az általam ismert multikulturális nevelés bevezetésére irányuló törekvések közül ez a program közvetíti a legjobban mindazt az értékrendszert, amelynek a multikulturális nevelést jellemeznie kell.

²² GULYÁS ANNA: A világ kultúrái. *Új pedagógiai szemle*. 2002/július-augusztus. 83-90.

2.7. MAGYARORSZÁG ÉS BELGIUM ÖSSZEHAISONLÍTÁSA

Kutatásom ismertetése előtt összehasonlítanám a magyar és a belga társadalom berendezkedését és bemutatnám a hipotézisem szempontjából lényegesebb különbségeket a két ország között.

Az alapvető különbségek a két ország között, hogy Magyarország államformája köztársaság, Belgiumé pedig alkotmányos monarchia. Magyarország hivatalos nyelve a magyar, míg Belgiumnak három is van: a holland, a francia és a német. Belgium tehát etnikailag és nyelvileg is jóval megosztottabb, mint Magyarország. Ezen kívül Belgium jóval gazdagabb ország, az egy főre jutó GDP 2010-ben 29.000 USD, míg Magyarországon 15.800 USD volt, tehát Belgium majdnem kétszer olyan gazdag, mint Magyarország.²³

A népességi adatok az Eurostat adatai alapján 2010-ben a következőképpen alakultak: Magyarország lakossága 10.014.324 fő, míg Belgiumé 10.839.905 fő volt. Közel hasonló lélekszámú országról van szó, de az viszont lényeges különbség, hogy Magyarország népessége csökkenő tendenciát mutat, a belga adatok pedig felfelé ívelnek.²⁴ Belgiumban a népesség átlagéletkora 2009-ben 40.8 év, Magyarországon 39.6 év és mindkét országban a társadalom öregedik.²⁵

De vizsgáljuk meg egy kicsit alaposabban a társadalom összetételét, különösen a kisebbségek helyzetét. Belgiumba 2007-ben összesen 109.926 bevándorló érkezett 2007-ben Magyarországra 22.607, ez jelentős különbség.²⁶ Az etnikai megoszlás Magyarországon a 2001. évi népszámlálási adatai alapján a következők. A lakosság 4,34%-a vallotta magát valamely nemzeti vagy etnikai kisebbséghez tartozónak. A Magyarországon élő kisebbségek megoszlása:

- 46,47%-a cigány, ők a lakosságnak a 2,02%-a
- 27,18%-a német, ők a lakosságnak a 1,18%-a
- 8,87%-a szlovák, ők a lakosságnak a 0,39%-a
- 5,81%-a horvát, ők a lakosságnak a 0,25%-a
- 3,34%-a román, ők a lakosságnak a 0,14%-a

²³ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00001&plugin=1> (2012.03.30)

²⁴ <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do?dvsc=9> (2012. 03.30.)

²⁵ http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_pjanind&lang=en (2012.03.30)

²⁶ http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_imm2ctz&lang=en (2012.03.30)

- 1,67%-a ukrán, ők a lakosságnak a 0,07%-a
- 1,66% szerb, ők a lakosságnak a 0,07%-a
- 1,5% görög, ők a lakosságnak a 0,06%-a
- 1,16%-a lengyel, ők a lakosságnak a 0,05%-a
- 1,09%-a szlovén, ők a lakosságnak a 0,05%-a
- 0,52%-a bolgár, ők a lakosságnak a 0,02%-a
- 0,47%-a ruszin, ők a lakosságnak a 0,02%-a
- 0,26%-a örmény, ők a lakosságnak a 0,01%-a.²⁷

Bemutatnék még néhány különbséget az oktatás terén is. A Life Long Learningben való részvételben sajnos a mutatóink elég alacsonyak a belgákhoz képest. A százalékos aránya a 25-64 év közötti felnőtt lakosság részvételéről valamilyen oktatásban és képzésben Magyarországon 2010-ben 2,8% volt, míg Belgiumban 7,2%.²⁸ Az oktatásra fordított költségek között is jelentős eltéréseket tapasztalhatunk. Az Eurostat adatai szerint 2008-ban Magyarország 8261,8 millió Eurót költött erre, míg Belgium 19973,2 millió Eurót.²⁹

Magyarországon a KSH adatai szerint 2010/2011-es tanévben Magyarországon 361 347 vettek részt valamilyen felsőfokú oktatásban, ebből 240 727-en nappali képzésben.³⁰ Az iskolarendszerű oktatásban a nappali programok mellett jelentős szerephez jutnak az ettől eltérő képzési formák: elsősorban a levelező, illetve egyre inkább a távoktatás.³¹

²⁷ <http://adatbank.transindex.ro/regio/kutatooldalok/htmlk/pdf999.pdf> (2012.03.30)

²⁸ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsiem080&plugin=1> (2012.03.31)

²⁹ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00158&plugin=1> (2012.03.31)

³⁰ http://portal.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi007a.html (2012.03.11)

³¹ KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL: *Statisztikai tükrök*. V. évfolyam. 2011/21. Online: <http://portal.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1011.pdf> (2012.03.11)

3. A MULTIKULTURÁLIS NEVELÉS HELYZETE ÉS AZ ATTITÜDVIZSGÁLAT ÉS ÖSSZEHASONLÍTÁSA

3.1. A VIZSGÁLAT LEÍRÁSA

Kutatásom célja a multikulturális nevelés fontosságának hangsúlyozása az andragógiában Magyarországon és ez által a Life Long Learning egyik fontos elemeként való meghatározása. Tanulmányomban két különböző típusú kutatást végeztem, hogy a témát minél jobban körbejárjam, és minél alaposabban megismerjem. Először is egy leíró kutatást végeztem melyhez egy kvantitatív módszert választottam. Önkitöltős online kérdőívet készítettem, a lekérdezés 100 magyar (2. számú függelék) és 100 belga diákkal (3. számú függelék) történt. Ennek a célja, hogy pontosan megfogalmazhatóvá, szemléltethetővé és főleg összehasonlíthatóvá tegyem multikulturalitással kapcsolatos attitűd helyzetét és különbözőségét a magyar és a belga diákok körében. Az előzőek ismeretében ezután szükségét éreztem egy magyarázó kutatásnak, amelyhez egy kvalitatív módszert választottam; az interjút. Ezt két - a témában szakértő - adjunktussal készítettem, egy magyar és egy belga főiskolai tanárral. Magyarországon Sorosy Dóra tanárnővel (4. számú függelék), a Kodolányi János főiskoláról volt szerencsém a multikulturalizmusról diskurálni, Belgiumban pedig Yvan Houtteman tanár úrral a Hogeschool Gent főiskolából (5. számú függelék).

3.2. HIPOTÉZIS

Hipotézisem, hogy a belga főiskolai, illetve egyetemi hallgatók multikulturálisabb szemléletűek, tehát az attitűdvizsgálat lekérdezése után, összesítve magasabb skála értékeket mutatnak, mint a magyarok eredményei. Ezt egyéb okok mellett a belga oktatásban a multikulturális nevelés kiemeltebb szerepével magyaráznám.

3.3. MINTA

Andragógia szakos hallgatóként célcsoportom minden esetben a felnőtt 18. életévüket betöltött személyek. Tanulmányomban a formális oktatásban résztvevő, egyetemi, illetve főiskolai hallgatók attitűdjét kutattam, nemtől, lakóhelytől, vagy vallási hovatartozástól függetlenül. Mérésem a magyarországi és belga főiskolás és egyetemi hallgatókra terjed ki, ők képeznék populációm forrását, de mintám csak az alapsokaságnak számomra könnyen elérhető részhalmozát tartalmazza, leginkább Budapesti és Genti hallgatókat.

3.4. VIZSGÁLATI MÓDSZEREK

A kutatásom egységei kiterjednek minden felnőttek számára formális képzést biztosító egyetemre, illetve főiskolára Magyarországon és Belgiumban.

Önkitöltős online kérdőívem esetében (2. és 3. számú függelék) nem valószínűségi mintavételi eljárást alkalmaztam, a könnyen elérhető alanyokra hagytam a lekérdezés során és rajtuk keresztül hólabda módszerrel bővítettem az adatgyűjtésemet. A kapott eredményeket mind a magyar, mind a belga hallgatók esetében általánosan vonatkoztatni fogom a belga illetve a magyar hallgatók összességére. Kérdésem típusai zárt, előre meghatározott Likert-skála kérdések voltak. A válaszadóknak az állítással való egyetértés mértékét, vagy egy vélemény helyeslését kellett megadniuk. A kérdőívben csak az állítások változtak, maga a skála mindig ugyanaz volt. Ezekkel az attitűdvizsgálatokkal szeretném bemutatni a belga és a magyar diákok multikulturalizmushoz való hozzáállásának különbségeit. A kapott eredményekkel továbbá arra szeretném felhasználni, hogy alátámasszam a hipotézisemet és ezúton is bizonyítsam a multikulturális nevelés szükségességét. Elemzésemet Excel program segítségével készítettem.

Az adjunktusokkal készített interjúmhoz (4. és 5. számú függelék) is egy nem valószínűségi mintavételi eljárást alkalmaztam az ún. szakértői mintát. Saját ismereteimre, megítélésemre támaszkodva választottam ki a megkérdezett főiskolai tanárokat. Az interjú alanyok választásánál lényeges szempontom volt, hogy az adjunktus szakterülete a Life Long Learning, illetve a multikulturális nevelés legyen.

Interjúm mindkét esetben strukturált interjú volt. A kérdések köre, sorrendje, megfogalmazása előre rögzített volt, hogy mindkét interjúalanytól ugyanazt, ugyanolyan módon tudjam megkérdezni, ezáltal összehasonlíthatóbb eredményeket kapjak a két országról. Az interjú elsődleges az attitűdvizsgálatok eredményeinek értelmezése és a háttérben lévő okok feltárása. Másodlagos célja a két országban a multikulturális nevelés helyzetének bemutatási és megítélése egy adjunktus szemével.

3.5. EREDMÉNYEK, ÉRTÉKELÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

A kérdőívek első állítása „*Büszke vagyok a származásomra*” a magyar és a belga hallgatók hazaszeretetét volt hivatott mérni. Az eredményekből (6. számú függelék) jól kitűnik, hogy számos eltérés mutatkozik a két nemzet között. Az egyik, az hogy a magyarok közül a 100

diákból 6 egyáltalán nem büszke rá, hogy magyarnak született, míg a belgák esetében ugyanennyi megkérdezettből csupán 1 személy válaszolt hasonlóan.

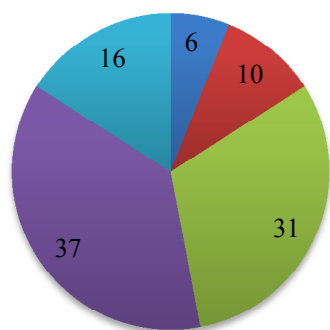
A következő különbség a bizonytalan válaszolók között volt. Míg a magyar lekérdezettek közül 31 válaszadó nem tudta eldönteni, hogy mit gondol erről a kijelentésről, a belgák körében mindössze 21 ilyen típusú felelet érkezett. Ennél az állításnál a legjelentősebb differencia a teljes mértékben egyetértők között volt. 16 magyar hallgató reagált ekképpen, míg a belgák közül mindösszesen 1.

Az eredményekből levonhatjuk tehát azt a következtetést, hogy a belgák sokkal kiegyensúlyozottabbak a nemzeti identitásuk terén, mint a magyarok. A magyarok jóval szélsőségebb értékeket mutatnak, 16% kifejezetten büszke magyar származására, míg a 6 % egyáltalán nem.

Bár a kutatásom nem volt reprezentatív, mégis véleményem szerint, ezek az eredmények jól tükrözik a mai magyar társadalom helyzetét: jellemző a tagoltság és bizonytalanság. Összesítve ezeket az eredményeket kijelenthetem, hogy a magyarokban jóval nagyobb hazaszeret él, mint a belgákban, de jóval nagyobb szégyenérzet is az anyaországukkal kapcsolatban. Ezt erősíti meg a nagyszámú bizonytalan válaszadó is, akiknél feltételezhetően ez a két érzelm keveredik ez által vegyesek az érzései ezzel kapcsolatban és nem tud dönteni, hogy miképpen is viszonyuljon Magyarországhoz.

Kérdőívek „Büszke vagyok a származásomra” állításáról kapott eredmények összehasonlítása

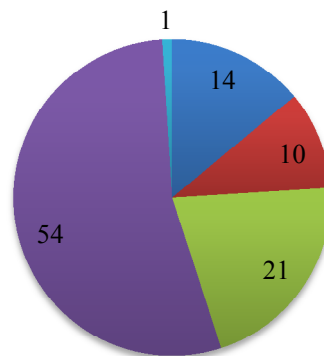
Magyar diákok (%)

- Nem ért vele egyet
- Csak kicsit ért vele egyet
- Nem tudja eldönteni
- Nagyjából egyetért vele
- Teljes mértékben egyet ért vele

1. diagram Vizsgálat magyar eredményeinek megoszlása

Belga diákok (%)

- Nem ért vele egyet
- Csak kicsit ért vele egyet
- Nem tudja eldönteni
- Nagyjából egyetért vele
- Teljes mértékben egyet ért vele

2. diagram Vizsgálat belga eredményeinek megoszlása

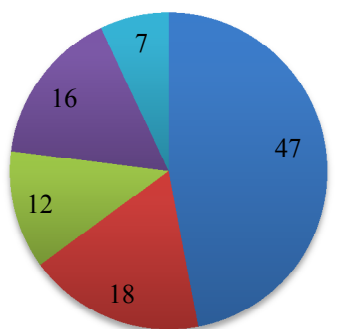
A következő állításról kapott adatok (7. számú függelék) elemzése is izgalmas fordulatot hozott, a következő kérdésben, az alábbi mondatról kellett a hallgatóknak nyilatkozniuk „*Nem érzek különösebb hazaszeretetet Európa iránt, csak a saját országom iránt.*”

Ennél kérdésnél arra próbáltam bizonyítékot keresni, hogy vajon létezik- e egyáltalán a magyarokban és a belgákban valamilyen féle európaiság tudat. A mondat megfogalmazása miatt, elég sok információra lehet következtetni a válaszokból. Egy semleges érzést sugall, amiben nincs semmilyen elutasító vagy kötődő utalás. Akik tehát teljes mértékben egyetértettek ezzel az állítással azokról egyértelműen kijelenthető, hogy nincsen semmilyenféle európaiság tudatuk, nem érznek semmilyen összetartozást Európával. Ez a magyarok 7%-áról mondható el, míg a belgáknak csak 4 % százalékáról. Tekintve, hogy Belgiumban található számos Európai Unió intézmény, és a belgáknak általában –Yvan Houtteman adjunktus elmondása alapján (5. számú függelék) - szerveznek látogatásokat ezekbe az intézményekbe, megítélésem szerint ez egyáltalán nem számottevő különbség, ami különösebb további elemzésre adna okot. Véleményem szerint ez egy nem várt fordulat, hogy a belgáknál, csupán 3 % - különbség van az európaiság tudattal nem rendelkező hallgatók között.

Ezek az eredmények abból a szempontból is alacsonynak számítanak, ha az első állítással hasonlítjuk össze. A magyarok 16%-a és a belgák 11%-a nagyjából helyeselte ezt az állítást, az előbbi nemzet lekérdezettjeinek 12%-a míg az utóbbinak 32 %-a nem tudta eldönteni, hogy miképpen válaszoljon. Tehát e válaszadók európai identitástudatán is igencsak van mit javítani, ha azt szeretnénk elérni, hogy európai uniós állampolgárnak érezzék magukat az Európai Unió tagországainak lakosai. Ezzel szemben nagyszámú olyan felelet érkezett, amely mutat valamilyen szintű kötődést Európához. A pontos adatok ezzel kapcsolatban a következők: a magyarok 47%-a nem kötődik, 18% pedig csak kis mértékben. Érdekes különbség mutatkozik ezen a ponton a belga eredményekkel, mert a belgák 39%-a nem hagyta jóvá az állítást, 14% pedig csak csekély egyetértést mutatott. Tehát összességében kevesebb belga fejezte ki Európával kapcsolatos ragaszkodását, mint a magyarok. Viszont európaiság tudattal egyáltalán nem rendelkezők számában ezzel szemben nagyon csekély az eltérés a belgák javára. A belga hallgatók jóval semlegesebb álláspontot képviselnek, mint a magyarok.

Kérdőívek „*Nem érzek különösebb hazaszeretetet Európa iránt, csak a saját országom iránt*” állításáról kapott eredmények összehasonlítása

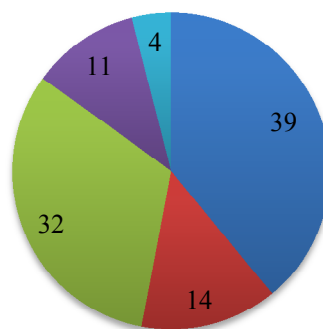
Magyar diákok (%)

- Nem ért vele egyet
- Csak kicsit ért vele egyet
- Nem tudja eldönteni
- Nagyjából egyetért vele
- Teljes mértékben egyet ért vele

3. diagram Vizsgálat magyar eredményeinek megoszlása

Belga diákok (%)

- Nem ért vele egyet
- Csak kicsit ért vele egyet
- Nem tudja eldönteni
- Nagyjából egyetért vele
- Teljes mértékben egyet ért vele

4. diagram Vizsgálat belga eredményeinek megoszlása

Az előbbi témához kapcsolódik (8. számú függelék) az „*Egy nemzetközi sportmeccsen, ha az országomból nem indul versenyző, akkor valamelyik európai országnak szurkolok.*” állítás is, amely szintén az esetleges Európához való kötődést kívánja mérni.

Természetesen a témának nem ez a legerősebb mutatója, ez inkább csak némiképpen kiegészíti az előzőekben más ismertetett adatokat. A magyarok 29%-a és a belgáknak 17%-a teljesen, míg az előbbi nemzet résztvevőnek 21%-a az utóbbinak pedig 14%-a nagyjából egyetért ezzel a kijelentéssel. Viszonylag nagyarányban fordult elő, hogy a hallgatók nem tudtak dönteni ebben a kérdésben: a magyaroknál 20%-os a belgáknál 24%-os volt ennek megjelenése. A mindkét országnál 21 %-os volt az elutasítók mértéke, míg a magyarok 9%-a belgáknak pedig 24%-a csak kissé fogadja ezt el. Ha ezeket az adatokat összevetjük az európai identitással kapcsolatos előző mérés eredményeivel, akkor elmondható, hogy bizonyos korreláció van az értékek között, de nagymértékű összefüggés hiányában, azért abból ne vonjunk le messze menő következtetések, hogy ki kinek szurkol egy sportmeccsen.

A következő rész a két nemzet fiataljainak a kisebbségekhez való viszonyulását kísérelte meg vizsgálni. Az első kijelentés azzal foglalkozott, hogy a diákok mennyire értenek azzal egyet, hogy a kisebbség asszimilációjával kellene megoldani a velük kapcsolatos problémákat (9. számú függelék). Az ehhez kapcsolódó mondat így hangzott: „*Úgy gondolom, hogy azok az etnikai, vallási, nemzeti kisebbségek, akik országunkba jönnek, úgy tudnának beilleszkedni, ha ők is úgy viselkednének, mint mi, felvennék a mi országunk szokásait.*”

A multikulturalitást részletesebben tanulmányozók jól tudják, hogy a migránsok kultúrájának beolvasztása a fogadó országéba, nem lehet jó megoldás, a megfelelő módszer csakis az integráció lehet. Lássuk, tehát hogy ezzel a magyar illetve a belga hallgatók mennyire vannak tisztában: A magyarok lekérdezetteknek csak a 27%-a nem ért ezzel egyet, míg a belgáknak csupán 15 %-a. Az előbbi nemzet kutatásban résztvevőinek 24%-a csak kis részben osztja ezt a véleményt, míg az utóbbi legnagyobb hányada 42%-a. A magyar válaszadók legtekintélyesebb egysége 31%, és a belgák jelentős része 33% nagyjából elfogadja, a magyarok 6 a belgák 7%-a teljesen helyesli ezt az állítást.

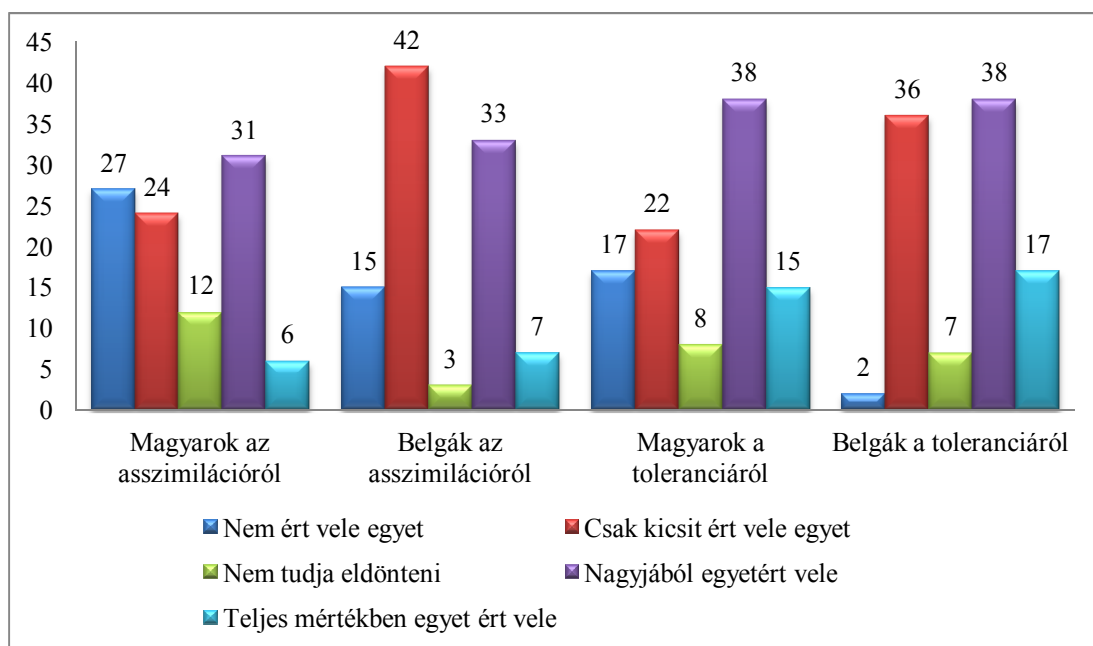
Az eredményekből jól látszik, hogy a multikulturális nevelésre igencsak szükség lenne mindkét országban. A kisebbségekkel kétségkívül mindkét helyen vannak nehézségek, amelyekkel a főiskolás és egyetemi hallgatók nyilvánvalóan tisztában vannak. A baj az, hogy a fiatalok ezeket a kérdéseket egyáltalán nem a megfelelő módszerrel oldanák meg. Az ezzel kapcsolatos tudatlanság kiküszöbölésére és a megfelelő információk hiányának pótlására nagyszerű megoldást jelentene a multikulturális oktatás bevezetése. Úgy vélem, hogy ez

különösen a felsőfokú oktatásban lenne időszerű, mert erre az életkorra már kialakul a fiatalokban egyfajta érzékenység a társadalmi problémákra. Ugyancsak azért tartanám kiválónak ezt a korcsoportot, mert ők a legaktívabbak, legergikusabbak és nem utolsósorban ők a legnyitottabbak az újfajta gondolkodásmódok befogadására. Az emberekben leginkább főiskolás és egyetemista korukban érzik a legnagyobb késztetést arra, hogy „megváltsák a világot” tehát, ilyenkor rendelkeznek a legnagyobb motivációval, hogy valamit tegyenek az emberiségért és a társadalomért.

A kisebbségekhez kapcsolódó részben a második állításban a következő véleményről kellett nyilatkozniuk a résztvevőknek: *„Ahhoz, hogy azok az etnikai, vallási, nemzeti kisebbségek, akik az országunkba jönnek, jobban be tudjanak illeszkedni nekünk, kellene elfogadóbbak lenni velük szemben.”*

Az erre adott válaszok (10. számú függelék) azt kívánták mérni, hogy a hallgatók mennyire tartják fontosnak az integráció elősegítéséhez a nagyobb fokú toleranciát. Figyelemre méltó eredmény az, hogy a toleránsabb hozzáállással kiemelkedően nagy rész –a magyarok 15%-a és a belgák 17%-a teljesen, míg mindkét nemzet 38%-a nagyjából egyetért. A kérdés az, hogy ha elméletileg ilyen sokan elfogadják ezt az érvelést, a válaszadóknak több mint fele, akkor vajon a gyakorlatban miért is nem elfogadóbbak? A kérdésre az egyik válasz az, hogy a többi kutatásban közreműködő személy –kevés kivételtől eltekintve: magyarok 8%-a, belgák 7%-a nem helyezkedtek semleges álláspontra, hanem, vagy egyáltalán nem fogadják ezt az állítást el, vagy csak kis mértékben. Tehát ebben a kérdésben hasonlóképpen megosztott mindkét ország. A másik választ pedig az előző kisebbségekről szóló állítás eredményeiből kaphatjuk, hogy a válaszadók számottevő hányada az asszimilációval valamelyest egyetért.

Kérdőívek az *etnikai, vallási, nemzeti kisebbségek beilleszkedésével* kapcsolatos állításairól
 kapott eredményeinek összehasonlítása

5. diagram A kisebbségekkel kapcsolatos eredmények megoszlása

A következő mondat értékeléséből (11. számú függelék) a „*Ha én külföldre költöznék, elvárnám, hogy az ott élők fogadják el az én nemzeti szokásaimat.*” azt lehet vizsgálni, hogy a válaszadók miképpen viszonyulnak az előzőekben már tárgyalt beilleszkedési nehézségekhez, az asszimiláció és a tolerancia kérdésköréhez, ha saját magukról van szó és a válaszadó a kisebbséghez és nem a többséghez tartozik. Vajon az emberek saját problémáikkal kapcsolatban elfogultabbak, vagy a magukkal szemben is a helytelen asszimilációs problémamegoldást választják?

Kérdőívek *kissebségek beilleszkedésével* kapcsolatos állításairól kapott eredményeinek összehasonlítása azzal, ha a *válaszadó tartózkodna külföldön*

		ÁLLÍTÁS					
		ASSZIMILÁCIÓ		TOLERANCIA		KÜLFÖLD	
		magyarok	belgák	magyarok	belgák	magyarok	belgák
VÁLASZ (%)	Nem ért vele egyet	27	15	17	2	22	43
	Csak kicsit ért vele egyet	24	42	22	36	32	32
	Nem tudja eldönteni	12	3	8	7	8	10
	Nagyjából egyetért vele	31	33	38	38	27	11
	Teljes mértékben egyet ért vele	6	7	15	17	11	4

1. táblázat A vizsgálatok eredményeinek összehasonlítása

Az egyik legjelentősebb különbség a két ország között a szavazatok általános megoszlásában van. A belga szavazatok száma az egyetértés növekedésével fokozatosan csökken. A magyaroknál nem figyelhető meg ilyenfajta lépcsőzetesség, hanem jellemző itt is a nagymértékű megosztottság. A magyarok 11, a belgáknak pedig 4%-a igényelné, hogy akceptálják a származásából adódó viselkedésmódjaikat, ha idegen országba költöznének. Mindkét népnél ez a válaszlehetőség kapta a legkevesebb szavazatot. Viszont a magyarok 27%-a a belgáknak pedig 11 %-a közel egyetért. Ez nagy különbség a két ország között, mert a magyarok nagy részéről elmondható, hogy elvárná azt, hogy elfogadják a saját népének a szokásait, akárhol is vannak, míg a belgákról nem. A bizonytalan válaszadók száma közel ugyanannyi volt, a magyaroknak 8, a belgáknak pedig 10%-a. Míg a kis egyetértést mutatóké teljesen egyforma mértékű volt: 32%. Differencia volt az állítást egyáltalán nem jóváhagyók között, mert a magyar 22%-hoz képest, majdnem kétszer annyi 43%-os lett a belga eredmény. Ezen eredmények alapján elmondhatom, hogy a magyar emberre általában kevésbé jellemző az alkalmazkodás, mint a belgákra. A belgák között elterjedtebb az a felfogás, hogy ahol él, amilyen kultúrában tartózkodik, az ottani magatartást tartja helyesnek követni. Ez az eltérés magyarázható - a kutatás korábbi állításaiból kapott eredményeiből és a dolgozatban fentebb

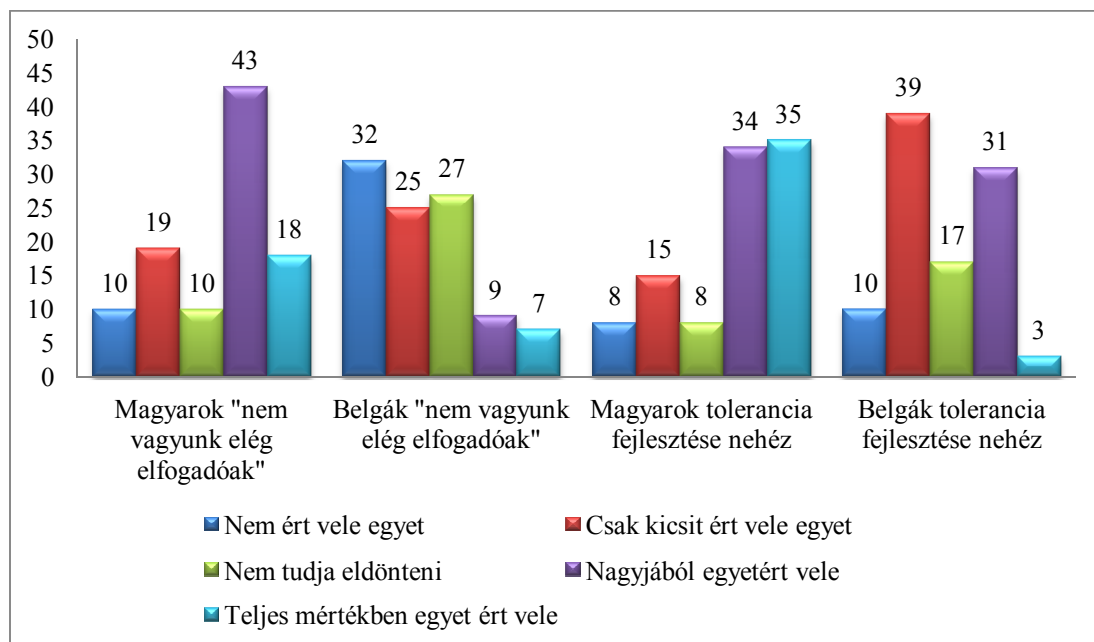
már említett- a magyarok között tapasztalt nagyobb honszeretettel. Valószínűleg ebből következik a hazafiasabb viselkedés külföldön is, mert mivel a magyarok nagyobb ragaszkodást mutatnak nemzetük iránt, ezt szeretnék megőrizni a szokásaik megtartásával határaikon túl is.

A következő szegmens az elfogadással volt összefüggésben. A „*Nem vagyunk elég elfogadóak más kultúrákkal szemben.*” (12. számú függelék) kijelentésnél egy egyszerű helyzet meghatározást vártam a diákoktól, hogy miként vélekednek általában a tolerancia szintről az országukban. Majd ezt követően ítélik, meg ennek a fejleszthetőségének a nehézségét: „*Komoly változásokra lenne szükség, ahhoz hogy javítsunk országunk tolerancia készségén.*” (13. számú függelék).

Mindkét állításra adott válaszok eredményei között nagy a különbség. Először is a legszembetűnőbb elhajlás, abban van, hogy a magyarok nem tartják magukat elég megértőnek a másság iránt, 18% teljesen és 43% nagyjából egyetért ezzel a megállapítással. A belgáknál az erre kapott adatok a 7 és 9%. Ebben az elemzésben is jelentkezik, a már gyakorta előforduló különbség a bizonytalan feleleteknél, ismét gyakrabban fordult ez elő a belga diákok körében. Csak kevésbé helyesli a magyarok 19%-a volt, míg a belgák 25%-a. Ezzel szemben a magyarok 10 a belgák 32%-a nem helyeselte ezt az állítás. Tehát a belgák jóval elfogadóbbnak tartják magukat más kultúrákkal szemben, mint a magyarok, de vajon az egyes országok mennyire tartják nehéznek a meglévő szint fejlesztését? Az erre kapott értékek is megoszlanak a hallgatók között. A magyarok szerint komoly változásokra lenne szükség ehhez. Az magyar eredmények nagyon kifejezőek, mert a teljesen egyetértők több, mint tízszer annyian vannak, pontosan 35%, mint a belgáknál, ahol ez 3%. Hasonlóan magas mindkét nemzetnél a nagyjából akceptálók száma 34 és 31%. A magyarok hallgatók között ismét kevesebben voltak azok, akik nem tudtak dönteni ebben a kérdésben. Ezzel szemben viszont jóval nagyobb a csekély egyetértést mutatók hányada a belga diákok esetében 39%, mint a magyaroknál, ahol ez 15%.

A magyarokról kijelenthető tehát, hogy nem tartják túl toleráns nemzetnek magukat és szerintük ezen nagyon nehéz is lenne változtatni. Ezzel szemben a belgák többnyire elfogadónak tartják magukat, de arról eléggé megoszlik a véleményük, hogy ez mennyire könnyen lenne fejleszthető.

„Nem vagyunk elég elfogadóak más kultúrákkal szemben.” és a „Komoly változásokra lenne szükség, ahhoz hogy javítsunk országunk tolerancia készségén.” állításra kapott válaszok összehasonlítása

6. diagram A tolerancia és ennek fejleszthetőségének a megítélése a két országban

A következő állítás ekképpen hangzott: „Nem érdekel a többi kultúra csak a sajátom”.

Az erre kapott válaszok (14. számú függelék) hosszas elemzést nem igényelnek, mert ezzel alig akadt olyan, aki egyéb választ jelölt volna meg azon kívül, hogy nem értek vele egyet, pontosabban a magyarok 96%-a, a belgáknak meg 99%-a reagált így. Tehát mind a két ország diákjai nyitottak más kultúrák megismerésére is a sajátjukon kívül, eszerint nincsen korreláció a kíváncsiság más kultúrákra, illetve a tolerancia szint között. Véleményem szerint ez is egy nagyon komoly indikátor a multikulturális nevelés szükségességére.

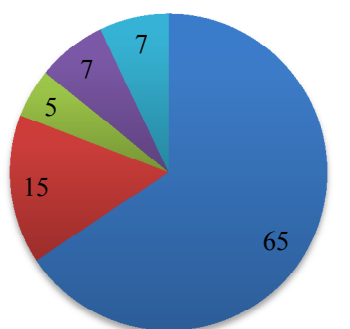
Kérdőív következő eleme a „Félek, hogy nemzeti kultúránk rovására menne, ha elfogadóbbak lennénk a többi kultúrával szemben” kijelentés volt.

Erre meglehetősen hasonlóan reagáltak a hallgatók (15. számú függelék), a magyarok 65%-a, a belgák 66%-a nem értett vele egyet és előbbieik 15%-a az utobbiak 21% pedig csak kis mértékben osztotta ezt a véleményt. Eszerint a válaszadók kiemelkedően nagy hányadának nincsen azzal kapcsolatos aggodalma, hogy a tolerancia szint növekedése, a saját kultúrájuk kárára lenne. Tehát ez semmiképpen nem magyarázza, a korábban felvetett elfogadó készség

javításának nehézségeit. Tehát a „komoly változást”, ami ehhez szükséges lenne azt másban kell keresni.

Kérdőívek „*Félek, hogy nemzeti kultúránk rovására menne, ha elfogadóbbak lennénk a többi kultúrával szemben*” állításáról kapott eredmények összehasonlítása

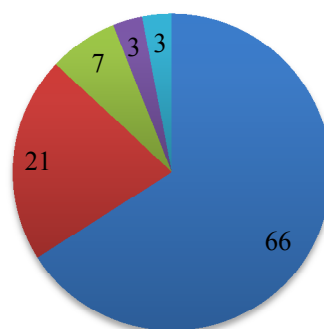
Magyar diákok (%)

- Nem ért vele egyet
- Csak kicsit ért vele egyet
- Nem tudja eldönteni
- Nagyjából egyetért vele
- Teljes mértékben egyet ért vele

7. diagram Vizsgálat magyar eredményeinek megoszlása

Belga diákok (%)

- Nem ért vele egyet
- Csak kicsit ért vele egyet
- Nem tudja eldönteni
- Nagyjából egyetért vele
- Teljes mértékben egyet ért vele

8. diagram Vizsgálat belga eredményeinek megoszlása

Véleményem szerint a nem rég említett a fejlődést a multikulturális oktatás bevezetése részben meghozhatná, de vajon hogyan vélekednek erről a lekérdezésben közreműködő tanulók?

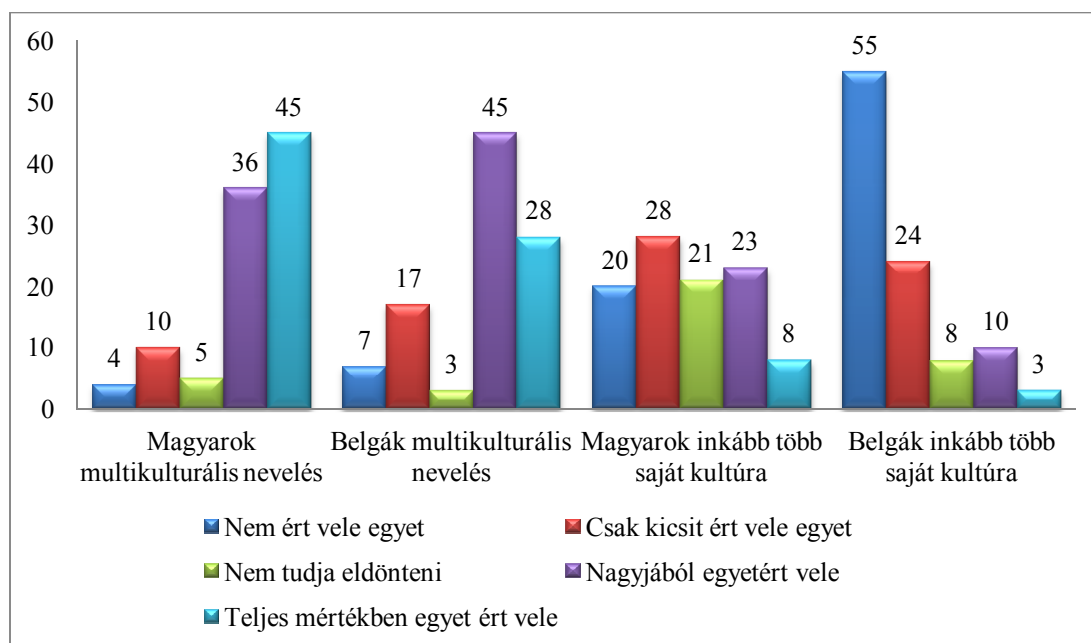
A következő „*Az oktatásban szükség lenne a multikulturális oktatás bevezetésére, szükség lenne arra, hogy az iskolában tanuljunk más kultúrákról, mások szokásairól, fejlesszük a tolerancia képességet és ez által fejlesszük az emberek elfogadó képességét a mássággal szemben.*” (16. számú függelék) mondat volt hivatott ezt vizsgálni. Különösen érdekes ezt az ez után következő kérdéssel együtt tárgyalni. „*Az oktatásban inkább a saját kultúránknak kellene nagyobb helyet kapnia és a hazánk szeretetét kellene erősítenie, nem az európaiét.*” (17. számú függelék).

Végeredményében mindkét nemzet csoportjának a tagjai jókora többséggel elméletileg egyetértenek a multikulturális oktatás bevezetésével. Különösen a magyar szavazók meglepően magas arányban feleltek így, mert 45 % teljes mértékben osztja ezt a véleményt, 36 % pedig nagyjából. A belga közreműködők 28% és 45% volt a megoszlás aránya. Azért tartom ezt az eredményt kiemelten fontosnak, mert ne felejtünk el, olyan embereket kérdeztünk meg erről, akik valóban részt vesznek az oktatásban. Természetesen, az, hogy elméletileg ilyen sok hallgató csatlakozott ehhez az állásponthoz, nem feltétlenül jelentené azt, hogy a gyakorlatban is felvennének egy ilyen típusú kurzust az egyetemen például szabadon választható tárgyként. Továbbá egy lényeges elem kimaradt a kutatásból, ami meghatározó lehet az óra látogatottságának szempontjából, mégpedig az, hogy a vizsgálatban semmilyen részletkérdés nem szerepelt a multikulturális oktatást lehetséges megvalósításáról. Márpedig tudjuk, hogy az ördög mindig a részletekben rejlik. Mindent összevetve az a tény, hogy ilyen nagy számban reagáltak így, az bizalomra ad okot, de döntőfontosságú lehet majd a program kivitelezése a gyakorlatban, és nagyon sok múlik majd a részletek kidolgozásán.

Ezen eredmények után érdeklődve vártam, vajon hogyan alakulnak a következő állítás értékei, ahol egy olyan javaslatot kellett értékelniük a diákoknak, amelyben a *multikulturális oktatás helyett a saját kultúráról tanulást és a hazaszeretet erősítő nevelést helyezné előtérbe.* (17. számú függelék)

Különösen kíváncsi voltam, hogyan vélekedik erről a magyar csoport, hiszen már számos kérdésnél bizonyult, hogy mennyire meghatározó lehet az erős nemzeti identitásuk. Vajon ez a felvetés megváltoztatja a magyarok erős egyetértését a multikulturális oktatással kapcsolatban? A válasz az, hogy igen, még hozzá nagyon. Az előbb tapaszt kiugró értékeknek ennél a kérdésnél nyoma sincs, teljes a megosztottság: a magyarok 20%-a nem, 28% pedig csak kicsit ért egyet, 21%-a nem tudja eldönteni, hogyan ítélje meg, 23% nagyjából, 8% teljes mértékben helyeseli a felvetést. A vonatkozó belga adatok nagyon eltérnek ettől, erős többséggel 55%-kal voksoltak a nem, 24 %-kal pedig a csak kis mértékben válaszlehetőségre. Kis számban volt tapasztalható az állítás teljes vagy nagyjából történő jóváhagyása, pontosan 3 és 10%, a bizonytalanok pedig 8%-os arányban voltak jelen.

„Az oktatásban szükség lenne a multikulturális oktatás bevezetésére.” és a „Az oktatásban inkább a saját kultúránknak kellene nagyobb helyet kapnia” állításra kapott válaszok összehasonlítása

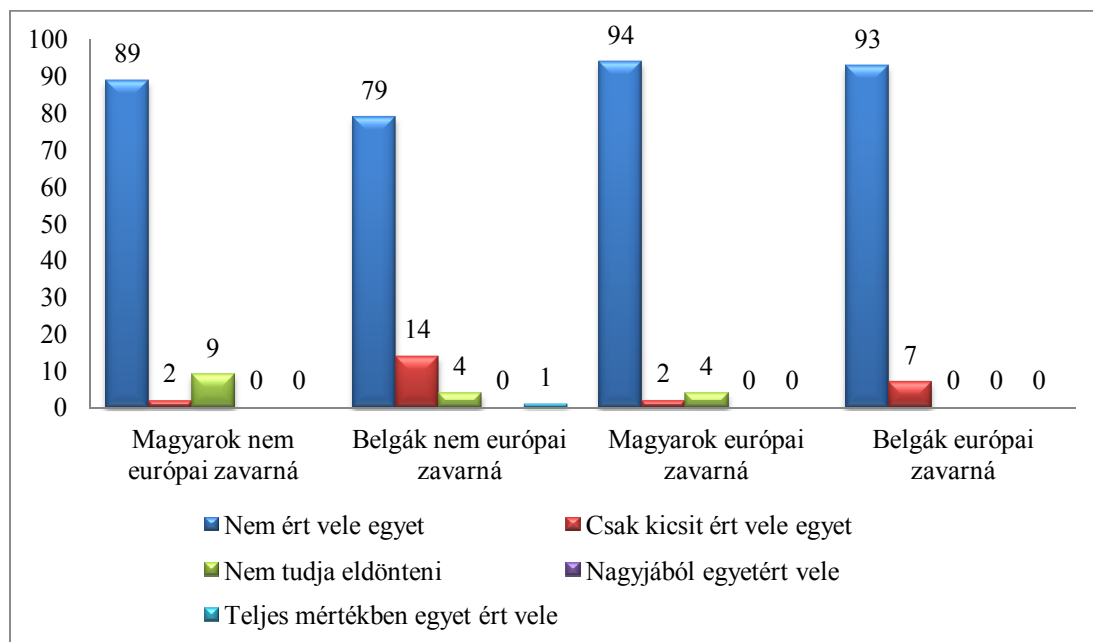

9. diagram „Oktatásban nagyobb helyet kellene kapnia a”, megítélése a két országban

A soron következő állítás egy kicsit gyakorlatibb megközelítésből kísérelte meg a hallgatók idegenekkel kapcsolatos hozzáállását vizsgálni, különválasztva az Európából és az Európán kívüli külföldiekhez való viszonyulást. Ez a vizsgálódást a következő két elemmel történt: *„Zavarna, ha a családomba beházasodna egy európai.”* (19. számú függelék) illetve *„Zavarna, ha a családomba beházasodna egy nem európai.”* (18. számú függelék)

Az eredmények –országtól függetlenül- nagyon egyöntetűen azt bizonyítják, hogy a hallgatókat egyáltalán nem zavarná, ha egy más kulturális háttérrel rendelkező személy beházasodása a rokonságukba. Két kisebbfajta eltérést azért megneveznék a kapott adatokból; az egyik, ami figyelemre méltó, hogy a magyarok ebben a kérdésben elfogulatlanabbnak bizonyultak belga társaiknál. A másik, hogy minkét nemzett nyitottabb az európaiak iránt, mint a világ egyéb tájairól származó külföldiek irányában.

Kérdőívek „Zavarna, ha a családomba beházasodna egy nem európai/ európai.” állításaira
 kapott válaszok összehasonlítása

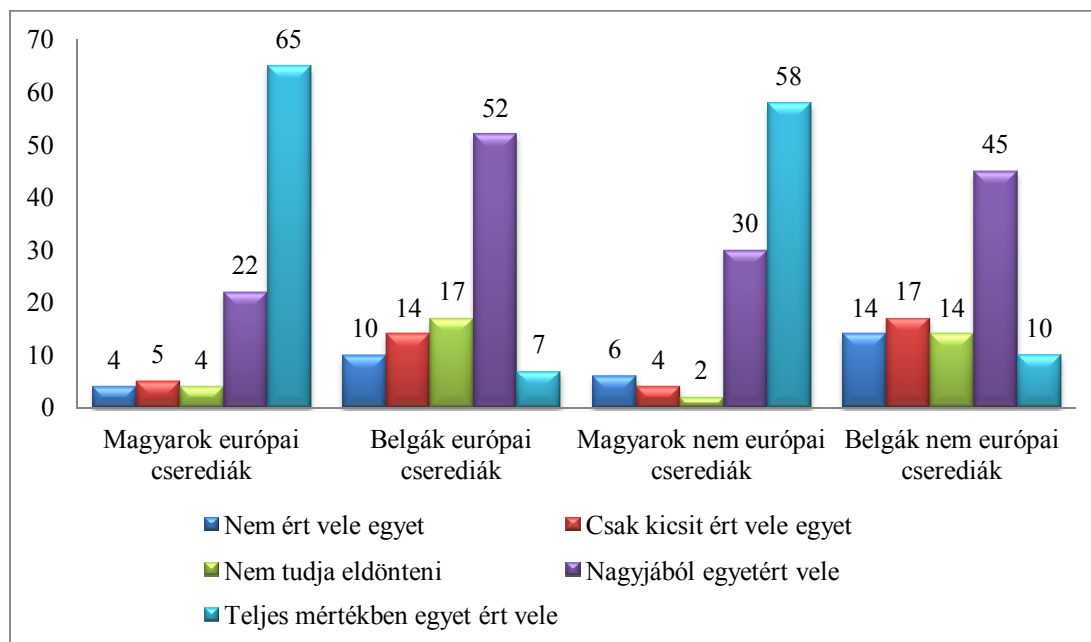

10. diagram A vizsgálatok eredményeinek magyar és belga megoszlása

A következő kérdések is az előbbieken már ismertetett okai vannak, éspedig, hogy ne csak elméleti kérdésekről mérjem a diákok véleményét, hanem tanulmányozhassam azt is, hogy az életben különböző multikulturális attitűdöt megkövetelő helyzeteket hogyan értékelik. Ez két feltevéssel történt; az egyik a „*Szívesen fogadnék cserediákat Európából.*” (20. számú függelék) másik pedig „*Szívesen fogadnék Európán kívüli cserediákat, mert nem zavar, hogy teljesen más kultúrából jötte.*” (21. számú függelék)

Ezek nagyon meglepő fejleményt hoztak, mégpedig azt, hogy a magyarok jóval nagyobb hányada fogadna bármilyen cserediákat, mint a belgák. Itt is megfigyelhető az a tendencia, hogy európai származású cserediákat szívesebben fogadna mindkét nemzet.

Kérdőívek „Szívesen fogadnék cserediákat Európából/ nem Európából.” állításaira kapott
válaszok összehasonlítása

11. diagram A vizsgálatok eredményeinek magyar és belga megoszlása

A kapott eredmények mélyebb megértéséhez, a nemzeti különbségek tisztán látásához a következőkben összehasonlítom a két adjunktussal készített interjúmat (4. és 5. számú függelék). Érdekes a multikulturális nevelést az oktatás másik központi résztvevőinek, a tanároknak szemszögéből is megvizsgálni.

Az első kérdésemben arról szerettem volna informálódni a magyar és a belga tanároktól, hogy az egyes országok az oktatás területén, hogyan segítik elő a különböző kultúrákból érkezett diákok integrációját. Belgiumban sokkal kidolgozottabb stratégiákkal találkozhatunk, mint Magyarországon. Yvan Houtteman Tanár Úr számos módszert ismertetett válaszában a belga multikulturális nevelésről. Az egyik, a turisztikai megközelítés, amely kapcsolatba hozza a diákokat más kultúrákkal, azáltal, hogy bemutatja és ismerteti a diákokkal az idegen kultúrák jellemző vonásait.

A második megközelítés az, hogy a különböző kulturális háttérrel rendelkező diákok kapcsolatba kerülnek egymással különféle formákban, például kölcsönös látogatások, illetve fogalmazások egymásról. A harmadik megközelítés a rasszizmus elleni nevelésnek nevezhető, ami az előítéletek és a sztereotípiák kialakulásának megelőzésére törekszik és a sokszínűség

elfogadására. Órai keretek között próbálják különböző interaktív feladatokkal, szerepjátékokkal kialakítani a hallgatókban a multikulturális attitűdöt. Ezt például szabadon felvehető kurzusok formájában biztosítják az egyetemek, de leginkább szociális tanulmányokat folytató hallgatók számára.

Ezzel szemben Sorosy Dóra Tanárnő megítélése szerint Magyarországon iskolafüggő, hogy az oktatásban mennyire valósul meg a többkultúrájú társadalomban való életre felkészítés. Pedig az iskolák egyik legfontosabb feladata lenne egy olyan tanulási környezet megteremtése, amelyben a diákok között természetes egymás elfogadása és a tisztelet.

A formális oktatásban túl nagy hangsúlyt egyik országban sem kap az európai identitás tudatos erősítése. Bár Belgiumban iskolásoknak szerveznek látogatásokat az Európai Parlamentbe.

Arra, hogy a multikulturális nevelést milyen eszközökkel, módszerekkel lehetne elősegíteni mindkét adjunktusnak határozott elképzelései vannak. Yvan Houtemann Tanár Úr meggyőződése a CLIM módszer, amely egy kooperatív tanulást jelent multikulturális környezetben. Ez a módszer azon alapul, hogy a csoporton, osztályon belüli különbségeket, úgy kezelik, hogy a diákokban kialakítják azt a szemléletet, hogy a sokszínűség pozitív. A kulturális csoportok egyéni sajátosságokkal rendelkeznek, ez pedig különböző képességeket és speciális készségeket jelent, és ezek egyformán fontosak, értékesek.

Sorosy Dóra Tanárnő a nyelvtanulás jelentőségét hangsúlyozta. Továbbá fontosnak tartotta más kultúrák megismertetését a magyar diákokkal, úgy, hogy közben hangsúlyozandó marad a konkrét cél: a más kultúrából származó embertársaink elfogadását. Ezt követően a nevelést az segíthetné elő, ha a diákok egy-egy félévet külföldön tölthetnének, így a gyakorlatban is megtapasztalhatnák, amit elméletben megtanultak, találkozhatnak idegen kultúrákkal, emberekkel.

Egyik ország nemzeti tantervében sem találhatunk konkrét koncepciót, arra, miként kellene a multikulturalizmus eszméjét erősíteni a diákoknak. Belgium nemzeti tantervében is csak végcélokat tüntetnek fel. Magyarországon a Nemzeti Alaptanterv szerint az előítéletek megszüntetése, kialakulásának megelőzése a család mellett a pedagógusok feladata. A multikulturális nevelés az iskolák feladata.

7. ÖSSZEGZÉS

Végezetül áttekinteném az eddig leírtakat és összefoglalnám a vizsgálataimat. Tanulmányomban két különböző típusú kutatást végeztem, önkitöltős online kérdőívet készítettem 100 magyar és 100 belga diákkal, hogy összehasonlíthassam a multikulturális attitűdjüket.

Az eredményekben számos eltérés mutatkozik a két nemzet között. A belga hallgatók sokkal kiegyensúlyozottabbnak bizonyultak a nemzeti identitásuk terén, mint a magyarok. A magyarok véleménye nagyon megoszlik erről a kérdésről, sokuk nagyon büszke a származására, de sokuk egyáltalán nem. Európaiság tudatukat tekintve is jóval semlegesebb álláspontot képviselnek a belgák, mint a magyarok, mert összességében kevesebb belga fejezte ki Európával kapcsolatos ragaszkodását, mint a magyarok. Viszont kevesebb az európaiság tudattal egyáltalán nem rendelkező belga diák is.

A kisebbségekkel kapcsolatos problémák megoldásáról a két országban különböznek a vélemények. Kiemelkedő hányada a diákoknak úgy véli, hogy a kisebbség asszimilációjával kellene megoldani a velük kapcsolatos problémákat. Arról viszont, hogy a fogadó országnak kellene-e nagyon mértékű toleranciát tanúsítani feléjük még jobban megoszlanak a vélemények. A magyarok nagy részéről ellenben elmondható, hogy azt viszont elvárná, hogy ha külföldre költözne, az ott élők fogadják el a nemzeti szokásait. Ez a hozzáállás a belgákra nem jellemző. A különbség magyarázható a magyarok nagyobb hazaszeretetével.

A magyarokról kijelenthető az is, hogy nem tartják túl toleráns nemzetnek magukat és úgy gondolják ezen nagyon nehéz is lenne változtatni. Ezzel szemben a belgák többnyire elfogadónak tartják magukat, de arról eléggé eltérő a véleményük, hogy ez mennyire könnyen lenne fejleszthető. Mind a két ország diákjai nyitottak más kultúrák megismerésére is a sajátjukon kívül és nem tartanak attól, hogy ha elfogadóbbak lennének az idegen kultúrák iránt, az a saját kultúrájuk kárára lenne. Tehát nem emiatt nehéz feladat javítani a toleranciakészségükön.

Mindkét nemzet elméletileg egyetért a multikulturális oktatás bevezetésével, hogy általa fejleszthető legyen a tolerancia képesség és az emberek elfogadó képessége a mássággal szemben. Ez önmagában bizakodásra ad okot, de mivel ezzel kapcsolatban részletkérdésekről nem kellett nyilatkozniuk a hallgatóknak, sok múlhat azon, hogy ez milyen keretek között lenne bevezetve. Mindazonáltal arról viszont lényegesen eltérőbbek a vélemények, hogy a

multikulturális oktatás helyett a saját kultúráról tanulást és a hazaszeretet erősítő nevelést kellene-e előtérbe helyezni.

Mind a két ország hallgatóiról elmondható, hogy egyáltalán nem zavarná őket, ha egy más kulturális háttérrel rendelkező személy beházasodása a rokonságukba, de azért az elmondható, hogy minkét nemzet szívesebben látna európaiat a családjában, mint más külföldit. Érdekes, hogy a magyarok mind a két kérdésben elfogadóbbnak bizonyultak a belgáknál.

A témában szakértő két adjunktussal készített interjúmnak a következő tanulságai voltak: mindkét tanár mélyen elkötelezett a multikulturális oktatás és a Life Long Learning iránt, diákjaikat a tolerancia és a másság elfogadásának szellemében oktatják. A multikulturális attitűd kialakítására egyik ország nemzeti tantervében sincsenek konkrét programok, amelyeket követni kellene. Az elérni kívánt végcélok vannak megfogalmazva, hogy az iskolák segítsék elő a multikulturális hozzáállás kialakítását a diákokban, előítéletek megszüntetését és ennek kialakulásának megelőzését. Ennek a gyakorlati megvalósulása azonban minkét országban meglehetősen iskola és pedagógusfüggő. Belgiumban azonban ennek ellenére mégis több konkrétabb programot találhatunk, amelyek elősegítik a másság elfogadását.

Mivel kutatásaim csak keresztmetszeti vizsgálatok, ezáltal csupán egy pillanatsfelvételt tükröznek a két társadalom attitűdjének különbségeiről és ezek lehetséges magyarázatiról. A jelenség mélyebb tanulmányozásához és a kutatás további izgalmas eredményeihez az elemzést longitudinális vagy trendvizsgálatban lehetne tovább folytatni. Érdekes kérdés lenne például, hogy vajon 5 vagy esetleg 10 év múlva a különbségek csökkennek, és a magyarok felzárkóznak-e a gondolkodásmódjukat tekintve fejlettebb országokhoz, mint például Belgium, vagy a különbségek tovább nőnek? Esetleg mások lesznek a különbségek? Alapvetően leginkább az adja a kutatás folytatásának igényét, hogy eddig nem igen készültek hasonló jellegű multikulturális attitűdöt a multikulturális neveléssel összekapcsoló, és azt más országgal összehasonlító vizsgálatok Magyarországról. Márpedig ez egy nagyon izgalmas téma, amiben még rengeteg lehetőség rejlik. Számos - az okokat tovább, illetve mélyebben kutató-, az összefüggéseket és a különbségeket elemző vizsgálatot lehetne még készíteni ebben a témában.

Kiinduló hipotézisem, - miszerint a belga főiskolai, illetve egyetemi hallgatók multikulturálisabb szemléletűek -, megerősítésre került, mert az attitűdvizsgálat során a legtöbb kérdésnél toleránsabb viselkedést mutattak. Azt viszont, hogy a belga oktatásban a multikulturális nevelés kiemeltebb szerepet kapna, nem sikerült egyértelműen bizonyítani,

valószínűleg a tapasztalt, toleránsabb magatartás hátterének jóval összetettebb okai vannak, melyek további kutatásokat igényelnek. Ezeknek a komplex okoknak a nagy része nem a közoktatásban keresendő. De ahhoz, hogy az iskolai keretek között javítsunk a diákok elfogadókészségén, a formális oktatás egészét meg kellene reformálni, és helyet biztosítani benne a multikulturális nevelésnek az óvodáskortól az egyetemig, valamint azon túl is, így részévé válhatna az egész „Életen át tartó tanulásnak”.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BORECZKY ÁGNES: Multikulturális pedagógia - új pedagógia?. *Új pedagógiai szemle*. 1999. 49/4. Budapest, Országos Köznevelési Intézet, 1999. 26-38. Online: <http://www.ofi.hu/tudastar/multikulturalis> (2012.01.25.)

COULBY, DAVID: Az európai kultúra: egység és törések. *Új pedagógiai szemle*. 1999. 49/5. Budapest, Országos Köznevelési Intézet, 1999. 119-127. Online: <http://www.ofi.hu/tudastar/europai-kultura-egysege> (2012.02.10.)

FORRAY R. KATALIN: Nemzetiségek, kisebbségek. *Educatio*. 1998/I. Érd, Oktatókutatási és Fejlesztési Intézet, 1998. 50-66. Online: www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=tartalomssor/1161 (2012.02.18.)

GULYÁS ANNA: A világ kultúrái. *Új pedagógiai szemle*. 2002/július-augusztus. Budapest, Országos Köznevelési Intézet, 2002. 83-90. Online: <http://www.ofi.hu/tudastar/gulyas-anna-vilag> (2012.02.11.)

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL: *Statistikai tükrök*. V. évfolyam. 2011/21. Online: <http://portal.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1011.pdf> (2012.03.11)

LENZEN, DIETER: Európaivá nevelés és oktatás. *Új pedagógiai szemle*. 96/1. Budapest, Országos Köznevelési Intézet, 1996. 59-76. Online: www.magyarpedagogia.hu/document/Lenzer_MP961.pdf (2012.01.08.)

LIGETI GYÖRGY: Sztereotípiák és előítéletek. www.ligetigyorgy.hu/publikaciok/2006_tarki.doc (2012.03.02.)

MIHÁLY ILDIKÓ: A multikulturális nevelésről a világban. *Új pedagógiai szemle*. 2001/ április. Budapest, Országos Köznevelési Intézet, 2001. 58-65. Online: <http://www.ofi.hu/tudastar/multikulturalis-090617> (2012.02.9)

TORGYIK JUDIT: Multikulturális társadalom, multikulturális nevelés. *Új pedagógiai szemle*. 2004/04-05. Budapest, 2004. 4-14. Online:
<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2004-04-ta-Torgyik-Multikulturalis#null>
(2012.02.06)

TÓTH ÁGNES - VÉKÁS JÁNOS: *Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon*. Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet
Online: <http://adatbank.transindex.ro/regio/kutatooldalok/htmlk/pdf999.pdf>

TÓTH TERÉZ: Multikulturális társadalom, multikulturális nevelés Európában vagy Európa felé? I. *Új pedagógiai szemle*. 2003/ április. Budapest, 2003. 79-91. Online:
<http://www.ofi.hu/tudastar/toth-terez-europaban> (2012.02.19)

TUSA CECÍLIA: A multikulturális nevelés létjogosultsága és szükségessége az Európai Unióban. *Új pedagógiai szemle*. 2003/november. Budapest, Országos Közoktatási Intézet, 2003. 47-57. Online: <http://www.ofi.hu/tudastar/multikulturalis-neveles> (2012.02.15)

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00001&plugin=1> (2012.03.30)

<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do?dvsc=9> (2012. 03.30.)

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_pjanind&lang=en
(2012.03.30)

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_imm2ctz&lang=en
(2012.03.30)

http://portal.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi007a.html (2012.03.11)

FÜGGELÉK

1. számú függelék

Táblázat a TÁRKI „Mit szólnál hozzá, ha padtársad... lenne?” – a kérdésre adott válaszok (%) kutatás adataiból³²

„Mit szólnál hozzá, ha padtársad... lenne?”	Zavarna	Nem zavarna	Örülne neki	Összesen
<i>Cigány</i>	44,3	33,3	5,6	83,2
<i>Romániai román</i>	30,1	43,6	5,6	79,3
<i>Zsidó</i>	18,3	53,7	8	80
<i>Kínai</i>	17,4	51	14,8	83,2
<i>Arab</i>	16,4	53	11,1	80,5
<i>Romániai magyar</i>	10,5	56,6	17,2	84,3
<i>Fekete</i>	9,2	54,9	22,3	86,4
<i>Szlovák</i>	9,2	62,5	9,9	81,6
<i>Német</i>	8,4	54	24,9	87,3
<i>Amerikai</i>	5,4	50,2	33,8	89,4
<i>Holland</i>	3,7	58,7	24,7	87,1

2. számú függelék

Önkitöltős online kérdőív magyar főiskolai vagy egyetemi hallgatók számára

Köszöntöm online kérdőívem oldalán! Andragógia szakos hallgató vagyok és kutatásom témája a felnőttkori multikulturális nevelés, és ehhez szeretném az Ön segítségét kérni. A kérdőívet mindenki kitöltheti, aki elmúlt 18 éves és főiskolába vagy egyetemre jár. A kitöltés név nélkül történik és az állításokat egy 1-5-ig terjedő skálán kell értékelni. Tanulmányomban csak az összesített adatokat fogom felhasználni.

³² Ligeti György: Sztereotípiák és előítéletek. www.ligetigyorgy.hu/publikaciok/2006_tarki.doc (2012.03.02.)

MENNYIRE ÉRT EGYET A KÖVETKEZŐ ÁLLÍTÁSOKKAL?

Nagyon büszke vagyok rá, hogy magyarnak születtem.

- 1 Nem értek egyet vele
- 2 Csak kicsit értek vele egyet
- 3 Nem tudom eldönteni, vegyesek az érzéseim
- 4 Nagyjából egyetértek vele
- 5 Teljes mértékben egyet értek vele

Nem érzek különösebb féle hazaszeretetet Európa iránt, csak Magyarország iránt.

- 1 Nem értek egyet vele
- 2 Csak kicsit értek vele egyet
- 3 Nem tudom eldönteni, vegyesek az érzéseim
- 4 Nagyjából egyetértek vele
- 5 Teljes mértékben egyet értek vele

Úgy gondolom azok, akik etnikai, vallási, nemzeti kisebbségek, akik Magyarországra jönnek, úgy tudnának beilleszkedni, ha ők is úgy viselkednének, mint a magyarok, felvennék a magyar szokásokat.

- 1 Nem értek egyet vele
- 2 Csak kicsit értek vele egyet
- 3 Nem tudom eldönteni, vegyesek az érzéseim
- 4 Nagyjából egyetértek vele
- 5 Teljes mértékben egyet értek vele

Ahhoz, hogy azok az etnikai, vallási, nemzeti kisebbségek, akik Magyarországra jönnek, jobban be tudjanak illeszkedni nekünk, magyaroknak kellene elfogadóbbak lenni velük szemben.

- 1 Nem értek egyet vele
- 2 Csak kicsit értek vele egyet
- 3 Nem tudom eldönteni, vegyesek az érzéseim
- 4 Nagyjából egyetértek vele
- 5 Teljes mértékben egyet értek vele

Ha én külföldre költöznék, elvárnám, hogy az ott élők fogadják el a magyar szokásaimat.

- 1 Nem értek egyet vele
- 2 Csak kicsit értek vele egyet
- 3 Nem tudom eldönteni, vegyesek az érzéseim
- 4 Nagyjából egyetértek vele
- 5 Teljes mértékben egyet értek vele

A magyarok nem elég elfogadóak más kultúrákkal szemben.

- 1 Nem értek egyet vele
- 2 Csak kicsit értek vele egyet
- 3 Nem tudom eldönteni, vegyesek az érzéseim
- 4 Nagyjából egyetértek vele
- 5 Teljes mértékben egyet értek vele

Komoly változásokra lenne szükség, ahhoz hogy javítsunk a magyarok tolerancia készségén.

- 1 Nem értek egyet vele
- 2 Csak kicsit értek vele egyet
- 3 Nem tudom eldönteni, vegyesek az érzéseim
- 4 Nagyjából egyetértek vele
- 5 Teljes mértékben egyet értek vele

Nem érdekel a többi kultúra, csak a magyar.

- 1 Nem értek egyet vele
- 2 Csak kicsit értek vele egyet
- 3 Nem tudom eldönteni, vegyesek az érzéseim
- 4 Nagyjából egyetértek vele
- 5 Teljes mértékben egyet értek vele

Félek, hogy a magyar kultúra rovására menne, ha a magyarok elfogadóbbak lennének a többi kultúrával szemben.

- 1 Nem értek egyet vele
- 2 Csak kicsit értek vele egyet
- 3 Nem tudom eldönteni, vegyesek az érzéseim
- 4 Nagyjából egyetértek vele
- 5 Teljes mértékben egyet értek vele

Az oktatásban szükség lenne egy a multikulturális oktatás bevezetésére, szükség lenne arra, hogy az iskolában tanuljunk más kultúrákról, mások szokásairól, fejlesszük a tolerancia képességet és ez által fejlesszük az emberek elfogadó képességét a mássággal szemben.

- 1 Nem értek egyet vele
- 2 Csak kicsit értek vele egyet
- 3 Nem tudom eldönteni, vegyesek az érzéseim
- 4 Nagyjából egyetértek vele
- 5 Teljes mértékben egyet értek vele

Az oktatásban inkább a magyar kultúrának kellene több helyet kapnia és a magyar haza szeretet kellene erősítenie, nem az európaiat.

- 1 Nem értek egyet vele
- 2 Csak kicsit értek vele egyet
- 3 Nem tudom eldönteni, vegyesek az érzéseim
- 4 Nagyjából egyetértek vele
- 5 Teljes mértékben egyet értek vele

Egy nemzetközi sportmeccsen, ha nem versenyzik magyar, akkor valamelyik európai országnak szurkolok.

- 1 Nem értek egyet vele
- 2 Csak kicsit értek vele egyet
- 3 Nem tudom eldönteni, vegyesek az érzéseim
- 4 Nagyjából egyetértek vele
- 5 Teljes mértékben egyet értek vele

Zavarna, ha egy külföldi beházasodna a családomba, aki nem európai.

- 1 Nem értek egyet vele
- 2 Csak kicsit értek vele egyet
- 3 Nem tudom eldönteni, vegyesek az érzéseim
- 4 Nagyjából egyetértek vele
- 5 Teljes mértékben egyet értek vele

Zavarna, ha a családomba beházasodna egy európai.

- 1 Nem értek egyet vele
- 2 Csak kicsit értek vele egyet
- 3 Nem tudom eldönteni, vegyesek az érzéseim
- 4 Nagyjából egyetértek vele
- 5 Teljes mértékben egyet értek vele

Szívesen fogadnék cserediákat Európából.

- 1 Nem értek egyet vele
- 2 Csak kicsit értek vele egyet
- 3 Nem tudom eldönteni, vegyesek az érzéseim
- 4 Nagyjából egyetértek vele
- 5 Teljes mértékben egyet értek vele

Szívesen fogadnék Európán kívüli cserediákat, mert nem zavar, hogy teljesen más kultúrából jöttek.

- 1 Nem értek egyet vele
- 2 Csak kicsit értek vele egyet
- 3 Nem tudom eldönteni, vegyesek az érzéseim
- 4 Nagyjából egyetértek vele
- 5 Teljes mértékben egyet értek vele

3. számú függelék

Önkitöltős online kérdőív belga főiskolai vagy egyetemi hallgatók számára

Welkom op mijn online bevraging! Ik studeer 'Culturele studies', en mijn onderzoek focust zich op de multiculturele opvoeding van volwassenen, en hiervoor vraag ik uw hulp. Iedereen ouder dan 18 die studeert aan een hogeschool of universiteit, of die dit de laatste 5 jaar deed, kan deze enquête invullen. Dit is een anonieme bevraging. U moet de volgende stellingen beantwoorden met een cijfer tussen 1 en 5. Voor mijn proefschrift zal ik enkel geaggregeerde data gebruiken.

IN HOEVERRE GAAT U AKKOORD MET DE VOLGENDE STELLINGEN?

Ik ben heel trots dat ik een Belg ben.

- 1 Niet akkoord
- 2 Beetje akkoord
- 3 Ik weet het niet goed
- 4 Akkoord
- 5 Helemaal akkoord

Ik ben heel trots dat ik een Europeaan ben.

- 1 Niet akkoord
- 2 Beetje akkoord
- 3 Ik weet het niet goed
- 4 Akkoord
- 5 Helemaal akkoord

Ik voel me niet echt patriottisch ten opzichte van Europa, enkel ten opzichte van België.

- 1 Niet akkoord
- 2 Beetje akkoord
- 3 Ik weet het niet goed
- 4 Akkoord
- 5 Helemaal akkoord

Ik ben van mening dat etnische, religieuze of nationale minderheden die in België komen wonen zich kunnen inburgeren als ze zich als Belgen gedragen en als ze de Belgische gewoonten overnemen.

- 1 Niet akkoord
- 2 Beetje akkoord
- 3 Ik weet het niet goed
- 4 Akkoord
- 5 Helemaal akkoord

Om het inburgeringsproces van deze etnische, religieuze, of nationale minderheden te vergemakkelijken zouden de Belgen gemoedelijker met hen moeten omgaan.

- 1 Niet akkoord
- 2 Beetje akkoord
- 3 Ik weet het niet goed
- 4 Akkoord
- 5 Helemaal akkoord

Als ik naar het buitenland zou gaan dan zou ik van de lokale bevolking verwachten dat ze mijn gewoonten accepteren.

- 1 Niet akkoord
- 2 Beetje akkoord
- 3 Ik weet het niet goed
- 4 Akkoord
- 5 Helemaal akkoord

De Belgen staan niet genoeg open voor andere culturen.

- 1 Niet akkoord
- 2 Beetje akkoord
- 3 Ik weet het niet goed
- 4 Akkoord
- 5 Helemaal akkoord

We moeten serieuze veranderingen doorvoeren om onze openheid voor andere culturen te verbeteren.

- 1 Niet akkoord
- 2 Beetje akkoord
- 3 Ik weet het niet goed
- 4 Akkoord
- 5 Helemaal akkoord

Ik geef niet om andere culturen, enkel om de Belgische cultuur.

- 1 Niet akkoord
- 2 Beetje akkoord
- 3 Ik weet het niet goed
- 4 Akkoord
- 5 Helemaal akkoord

Ik vrees dat, moesten de Belgen meer openstaan voor andere culturen, dit ten koste zou gaan van de Belgische cultuur.

- 1 Niet akkoord
- 2 Beetje akkoord
- 3 Ik weet het niet goed
- 4 Akkoord
- 5 Helemaal akkoord

In scholen kunnen we multiculturele lessen gebruiken. De studenten zouden moeten leren over andere culturen en hun gewoonten om de openheid van de mensen te verbeteren ten opzichte andere culturen.

- 1 Niet akkoord
- 2 Beetje akkoord
- 3 Ik weet het niet goed
- 4 Akkoord
- 5 Helemaal akkoord

In scholen moet er meer aandacht besteed worden aan de Belgische cultuur en we moeten Belgisch patriottisme versterken.

- 1 Niet akkoord
- 2 Beetje akkoord
- 3 Ik weet het niet goed
- 4 Akkoord
- 5 Helemaal akkoord

Indien er geen Belgische ploeg meedoet aan een bepaalde competitie in de sport, dan zou ik supporteren voor een Europees team.

- 1 Niet akkoord
- 2 Beetje akkoord
- 3 Ik weet het niet goed
- 4 Akkoord
- 5 Helemaal akkoord

Het zou mij storen moest een niet-Europeaan trouwen met iemand van mijn familie.

- 1 Niet akkoord
- 2 Beetje akkoord
- 3 Ik weet het niet goed
- 4 Akkoord
- 5 Helemaal akkoord

Het zou me storen moest een Europeaan trouwen met iemand van mijn familie.

- 1 Niet akkoord
- 2 Beetje akkoord
- 3 Ik weet het niet goed
- 4 Akkoord
- 5 Helemaal akkoord

Ik zou graag onderdak bieden aan een Europese uitwisselingsstudent.

- 1 Niet akkoord
- 2 Beetje akkoord
- 3 Ik weet het niet goed
- 4 Akkoord
- 5 Helemaal akkoord

Ik zou graag onderdak bieden aan een uitwisselingsstudent van buiten Europa omdat het mij niet stoort dat hij/zij een andere cultuur heeft.

- 1 Niet akkoord
- 2 Beetje akkoord
- 3 Ik weet het niet goed
- 4 Akkoord
- 5 Helemaal akkoord

4. számú függelék

Interjú Sorosy Dóra magyar főiskolai adjunktussal

Hogyan segíti elő a magyar oktatás a különböző kultúrákból érkezett diákok integrációját?

Tapasztalataim szerint az általános iskola felső tagozatos diákjai illetve a középiskolások a legérzékenyebb korosztály e tekintetben. Általános iskolában- ezen belül is inkább az alsóbb tagozatokban- még nem foglalkoznak a gyerekek a különböző kultúrákból érkező társaik származásával. Felsőbb tagozatokban illetve a középiskolákban ebből gyakran van konfliktus. A gyerekek kirekesztik társaikat, „más” szemmel néznek rájuk. E tekintetben fontos lenne, hogy a gyerekek a családból olyan értékrendet hozzanak, ami alapján más nemzetiségű tanulótársaikat elfogadják. A felsőoktatásban tapasztalataim szerint már abszolút nem foglalkoznak a mai diákok a kulturális különbségekkel. Elfogadják társaikat, iskolán kívül is sok közös programot szerveznek. Úgy látom, ebben a korban inkább dicsőség, ha valakinek más kultúrából származó barátja, ismerőse van. Az iskolák egyik legfontosabb feladata lenne egy olyan tanulási környezet megteremtése, melyben a diákok között természetes egymás elfogadása és tisztelet. Az oktatásban fontos lenne, ha a pedagógusok a többkultúrájú

társadalomban való életre felkészítenék a diákokat, növelnék a kulturális tudatosságot a tanulóknak és csökkentenék az előítéleteket, diszkriminációt és a rasszizmust. Tapasztalatom szerint abszolút iskola-függő, hogy ez mennyire valósul meg.

Van-e valami koncepció beleépítve a formális oktatásba, az európaiság tudatának erősítésére?

Fontos lenne a hazafias nevelés, az európai, magyar tudat erősítése. Erre a pedagógusok a történelem és anyanyelv oktatás során fektethetnék nagy hangsúlyt. Az, hogy ez mennyire valósul meg, szerintem egyértelműen tanárfüggő.

Milyen eszközökkel, módszerekkel segítik elő a multikulturális nevelést?

A multikulturális nevelésbe véleményem szerint beletartozik a nyelvtanítás illetve a más kultúrák megismertetése a diákokkal. Ha erre nagyobb hangsúlyt fektetnénk, és közben hangsúlyoznánk ezzel a konkrét célt, a más kultúrából származó embertársaink elfogadását, talán hatásosabb lenne a multikulturális nevelés. A diákokat motiválni kellene arra, hogy nyitottak legyenek az újra. A multikulturális nevelést segítené elő, ha a diákok egy-egy félévet külföldön tölthetnék, így a gyakorlatban is megtapasztalhatnák, amit elméletben megtanultak, találkozhatnak idegen kultúrával, emberekkel.

Hogyan jelenik ez meg Magyarország nemzeti tantervében?

A NAT szerint az előítéletek megszüntetése, kialakulásának megelőzése a család mellett a pedagógusok feladata. Az iskolák feladata a multikulturális nevelés.

Mennyire követi ez az uniós ajánlásokat?

Az Európai Unió többféle programot kínál a kulturális tanulás, a nyelvtanulás, a külföldi tapasztalatszerzésre. Számos magyar oktatási intézmény kapcsolódott be az utóbbi időben ezen programok közül néhányba. A tanár- és diákcserék során sokaknak lehetősége nyílt más kultúrák életébe kicsit mélyebben belepillantani.

Andragógiában hogyan segítik elő a tolerancia, a sokszínűség a másság elfogadásának képességét?

Az ember feladata napjainkban a többkultúrájú Európa, a többkultúrájú világ megismerése és elfogadása. Ehhez mindenképpen nyitottságra és toleranciára van szükség. Minden kultúrának el kell fogadni, hogy rajta kívül számos idegen kultúra is létezik, el kell tudni fogadni a másságot, fel kell ismerni az idegennyelv-tanulás fontosságát.

Mekkora szerepet kap a tanárképzés során a multikulturális értékrend?

Problémák adódhatnak a kulturális különbözőségből, az anyanyelvi ismeretek hiányából- ezek kiküszöbölése a pedagógus feladata lenne. Első diplomámat nyelvtanárként, másodikat bölcsészként szereztem, de tanulmányaim során csupán érintőlegesen beszéltünk a multikulturális értékrendről, pedig a mai világban elengedhetetlen lenne erről beszélni, erre felkészíteni a leendő pedagógusokat. Ez azért is lenne döntő fontosságú, hogy a leendő pedagógusok felismerjék, hogy olyan pedagógiai programokat kell bevezetni, mely a változó társadalmunk igényeit elégíti ki és a diákokat felkészíti arra, hogyan kell egy multikulturális világban élni.

Mit gondol általában a tanárok hozzáállásáról? Milyen értékeket sugároznak a tanulók felé?

A multikulturalizmus egyre nagyobb rétegeket érint az egész világon. A tanároknak meg kellene tanítani, hogyan éljenek, tanuljanak, dolgozzanak a diákok együtt a különböző kultúrából érkező társaikkal, motiválni kellene a diákokat az „új” megismerésére, befogadására. A diákok figyelmét fel kellene hívni, hogy ez egy lehetőség a fejlődésre, a tanulásra és új kapcsolatok kialakítására.

Mit gondol mennyire azonos az iskolákban és az otthon közvetített kultúra?

Sajnos a mai rohanó világban azt tapasztalom, hogy a szülőknek nincs sok idejük a gyerekekre, így nehéz otthon közvetített kultúráról beszélni. Az iskolában szerencsére nagyobb hangsúlyt fektetnek erre.

Ha eltérő az miben befolyásolhatja a tanulók hozzáállását?

Mivel a gyerekeknek a család a legfontosabb, az otthon közvetített kultúrát valószínűleg könnyebben elfogadnák. Ez esetben az iskolának is könnyebb lenne, ha az otthonról hozott szemléletet csak erősíteni kellene.

Ön szerint milyen szerepet kellene kapnia az andragógiában a multikulturális nevelésnek?

Úgy vélem nagyon fontos lenne az andragógiában a multikulturális nevelés. A más kultúrából származó diákok véleményem szerint más tanulás stílussal sajátítják el a tananyagot, hiszen nem egyforma, hogy az adott tanulási környezetből mit és hogyan érzékel 1-1 diák, hogyan tud interakcióba lépni. Nekik ehhez megfelelő tanítási stílust kell választani. A multikulturális neveléssel megakadályozható több kultúra találkozása esetén a csoportközi konfliktus kialakulása.

Mekkora hangsúlyt fektetne a pedagógiában és az andragógiában a multikulturális nevelésre? Hol kellene nagyobb szerepet kapnia? Kisebb korban, mert akkor korán ki lehetne alakítani a multikulturális szemléletet, vagy fiatal felnőttként, amikor az ember az ember a legnyitottabb a világra és már van önálló véleménye a dolgokról?

Manapság sokféle kultúra találkozik egy-egy országon belül, így fontos lenne a multikulturális nevelés. A pedagógusok feladata lenne a nyitottságra, toleranciára nevelés, annak a képességnek a kialakítása, hogy együtt tudjunk élni más kultúrákkal alsó tagozattól fogva egészen addig, amíg ki nem kerül a diák az iskolából. Minden életkorban más-más módon kellene – az adott korcsoport fogékonyságának megfelelően - a multikulturalizmust erősíteni. Fontos lenne az anyanyelvi oktatásban más kultúrák meséinek megismerése már kisgyermekkorban, később a történelem során és az idegennyelv-oktatásban is.

5. számú függelék

Interjú Yvan Houtteman belga főiskolai adjunktussal

How does the Belgian education help the integration the mixture of national students?

There are several ways in which schools are trying to make pupils aware of multiculturalism. The first approach may be called the touristic one. It brings the students in contact with other cultures, for example the Moroccan culture by showing them several features of that culture. The second approach is to bring students of different background in contact with each other by mutual visits or by writing to each other. A third approach may be called anti-racist education, which makes people aware of prejudices and stereotypes. A least approach is working with the diversity which is already present in the classroom, a bit like we tried in the last lessons ‘Working in an intercultural context’.

Are there any concepts built into the formal education which helps to strengthen European awareness?

I know that schools have a chance to visit the European parliament and that they learn about the European institutions. Europe itself has a lot of programs like Erasmus in order to integrate students. But this is the only knowledge I have for it.

What kind of tools or methods helps to improve multicultural education?

I strongly believe in the CLIM method, cooperative learning in a multicultural context. This method is developed in cooperation with Stanford University and University of Ghent. It is a tool to work with the existing diversity of a class group and starts from the idea that diversity positive, that everybody has specific skills and that the different skills should get a similar importance.

How does it appear in the Belgian national syllabus?

It does not appear. There are what we call “eindtermen” (final goals), but these can be reached in any way. As far as I know, there are no methods which should be followed. On the different levels, there are different goals to be reached.

How do they facilitate the tolerance, or the acceptance of diversity in the education of the adults?

The answer is the same as the first question. I already have said about it in the frame of this.

What do you think about the teachers' attitude in general? What values do they mediate to the students?

I cannot talk about the teachers attitude in general, except very general. I think most teachers are aware that they have a role as an example. We also know that racist attitudes would not be accepted. Some teachers are really positive towards diversity, while others are much looking from one single perspective.

What do you think how equal is the culture transmitted in the schools and at home?

I cannot speak for all schools nor for all homes. I guess that more open parents will prefer more open schools, but all depends of teachers and parents and peers. School cultures and family cultures may influence each other. Parents of similar backgrounds may tend to sent their children to the same schools. There is something in Belgium like "elite schools" and "black schools".

In your opinion what would be the role that should be given to multicultural education in the education of adults?

Some courses may be specific about multiculturalism, like the school CIMIC or like specific courses in the socio-cultural sphere. I think that the media (especially television) may be given an important role here.

How much attention would you put on the multicultural education in pedagogy or in the education of adults? Where it should receive a greater role? In Minor ages, because it could be developed easier in the multicultural approach, or as a young adult, when the peoples are the most open minded to the world and has an independent opinion on things?

Children have to go to school and you are right that they are more open to learn. Beside, adults choose themselves if they want to learn something extra and I do not think that extra attention should be given to train adults in multiculturalism. In some

cities, courses are organised or projects are financed which aim to integrate groups of different backgrounds, but nobody can be forced to follow these courses nor could they be forced to visit programs. The educative role towards adults could be taken by public television, in their way they develop programs and depict multiculturalism. But even here, one shouldn't be too explicit, because this may have the reverse effect.

6. számú függelék

Kérdőívek „*Büszke vagyok a származásomra*” állításáról kapott eredményeinek összehasonlító táblázata

„Büszke vagyok a származásomra”				
	magyar (db)	magyar (%)	belga (db)	belga (%)
Nem ért vele egyet	6	6%	14	14%
Csak kicsit ért vele egyet	10	10%	10	10%
Nem tudja eldönteni	31	31%	21	21%
Nagyjából egyetért vele	37	37%	54	54%
Teljes mértékben egyet ért vele	16	16%	1	1%

7. számú függelék

Kérdőívek „*Nem érzek különösebb hazaszeretetet Európa iránt, csak a saját országom iránt*” állításáról kapott eredményeinek összehasonlító táblázata

„Nem érzek különösebb hazaszeretetet Európa iránt, csak a saját országom iránt”				
	magyar (db)	magyar (%)	belga (db)	belga (%)
Nem ért vele egyet	47	47%	39	39%
Csak kicsit ért vele egyet	18	18%	14	14%
Nem tudja eldönteni	12	12%	32	32%
Nagyjából egyetért vele	16	16%	11	11%
Teljes mértékben egyet ért vele	7	7%	4	4%

8. számú függelék

Kérdőívek „Egy nemzetközi sportmeccsen, ha az országból nem indul versenyző, akkor valamelyik európai országnak szurkolok.” állításáról kapott eredményeinek összehasonlító táblázata

„Egy nemzetközi sportmeccsen, ha az országból nem indul versenyző, akkor valamelyik európai országnak szurkolok.”				
	magyar (db)	magyar (%)	belga (db)	belga (%)
Nem ért vele egyet	21	21%	21	21%
Csak kicsit ért vele egyet	9	9%	24	24%
Nem tudja eldönteni	20	20%	24	24%
Nagyjából egyetért vele	21	21%	14	14%
Teljes mértékben egyet ért vele	29	29%	17	17%

9. számú függelék

Kérdőívek „Úgy gondolom, hogy azok az etnikai, vallási, nemzeti kisebbségek, akik országunkba jönnek, úgy tudnának beilleszkedni, ha ők is úgy viselkednének, mint mi, felvennék a mi országunk szokásait.” állítás eredményeinek összehasonlító táblázata

„Úgy gondolom, hogy azok az etnikai, vallási, nemzeti kisebbségek, akik országunkba jönnek, úgy tudnának beilleszkedni, ha ők is úgy viselkednének, mint mi, felvennék a mi országunk szokásait.”				
	magyar (db)	magyar (%)	belga (db)	belga (%)
Nem ért vele egyet	27	27%	15	15%
Csak kicsit ért vele egyet	24	24%	42	42%
Nem tudja eldönteni	12	12%	3	3%
Nagyjából egyetért vele	31	31%	33	33%
Teljes mértékben egyet ért vele	6	6%	7	7%

10. számú függelék

Kérdőívek „Ahhoz, hogy azok az etnikai, vallási, nemzeti kisebbségek, akik országunkba jönnek, jobban be tudjanak illeszkedni nekünk, kellene elfogadóbbak lenni velük szemben.” állításáról kapott eredményeinek összehasonlító táblázata

„Ahhoz, hogy azok az etnikai, vallási, nemzeti kisebbségek, akik országunkba jönnek, jobban be tudjanak illeszkedni nekünk, kellene elfogadóbbak lenni velük szemben.”				
	magyar (db)	magyar (%)	belga (db)	belga (%)
Nem ért vele egyet	17	17%	2	2%
Csak kicsit ért vele egyet	22	22%	36	36%
Nem tudja eldönteni	8	8%	7	7%
Nagyjából egyetért vele	38	38%	38	38%
Teljes mértékben egyet ért vele	15	15%	17	17%

11. számú függelék

Kérdőívek „Ha én külföldre költöznék, elvárnám, hogy az ott élők fogadják el az én nemzeti szokásaimat.” állításáról kapott eredményeinek összehasonlító táblázata

„Ha én külföldre költöznék, elvárnám, hogy az ott élők fogadják el az én nemzeti szokásaimat.”				
	magyar (db)	magyar (%)	belga (db)	belga (%)
Nem ért vele egyet	22	22%	43	43%
Csak kicsit ért vele egyet	32	32%	32	32%
Nem tudja eldönteni	8	8%	10	10%
Nagyjából egyetért vele	27	27%	11	11%
Teljes mértékben egyet ért vele	11	11%	4	4%

12. számú függelék

Kérdőívek „*Nem vagyunk elég elfogadóak más kultúrákkal szemben.*” állításáról kapott eredményeinek összehasonlító táblázata

„Nem vagyunk elég elfogadóak más kultúrákkal szemben.”				
	magyar (db)	magyar (%)	belga (db)	belga (%)
Nem ért vele egyet	10	10%	32	32%
Csak kicsit ért vele egyet	19	19%	25	25%
Nem tudja eldönteni	10	10%	27	27%
Nagyjából egyetért vele	43	43%	9	9%
Teljes mértékben egyet ért vele	18	18%	7	7%

13. számú függelék

Kérdőívek „*Komoly változásokra lenne szükség, ahhoz hogy javítsunk országunk tolerancia készségén.*” állításáról kapott eredményeinek összehasonlító táblázata

„Komoly változásokra lenne szükség, ahhoz hogy javítsunk országunk tolerancia készségén.”				
	magyar (db)	magyar (%)	belga (db)	belga (%)
Nem ért vele egyet	8	8%	10	10%
Csak kicsit ért vele egyet	15	15%	39	39%
Nem tudja eldönteni	8	8%	17	17%
Nagyjából egyetért vele	34	34%	31	31%
Teljes mértékben egyet ért vele	35	35%	3	3%

14. számú függelék

Kérdőívek „*Nem érdekel a többi kultúra, csak a sajátom.*” állításáról kapott eredményeinek összehasonlító táblázata

„Nem érdekel a többi kultúra, csak a sajátom.”				
	magyar (db)	magyar (%)	belga (db)	belga (%)
Nem ért vele egyet	96	96%	99	99%
Csak kicsit ért vele egyet	3	3%	1	1%
Nem tudja eldönteni	0	0%	0	0%
Nagyjából egyetért vele	0	0%	0	0%
Teljes mértékben egyet ért vele	1	1%	0	0%

15. számú függelék

Kérdőívek „*Félek, hogy nemzeti kultúránk rovására menne, ha elfogadóbbak lennénk a többi kultúrával szemben.*” állításáról kapott eredményeinek összehasonlító táblázata

„Félek, hogy nemzeti kultúránk rovására menne, ha elfogadóbbak lennénk a többi kultúrával szemben.”				
	magyar (db)	magyar (%)	belga (db)	belga (%)
Nem ért vele egyet	65	65%	66	66%
Csak kicsit ért vele egyet	15	15%	21	21%
Nem tudja eldönteni	5	5%	7	7%
Nagyjából egyetért vele	7	7%	3	3%
Teljes mértékben egyet ért vele	7	7%	3	3%

16. számú függelék

Kérdőívek „Az oktatásban szükség lenne a multikulturális oktatás bevezetésére, szükség lenne arra, hogy az iskolában tanuljunk más kultúrákról, mások szokásairól, fejlesszük a tolerancia képességet és ez által fejlesszük az emberek elfogadó képességét a mássággal szemben.” állításáról kapott eredményeinek összehasonlító táblázata

„Az oktatásban szükség lenne a multikulturális oktatás bevezetésére, szükség lenne arra, hogy az iskolában tanuljunk más kultúrákról, mások szokásairól, fejlesszük a tolerancia képességet és ez által fejlesszük az emberek elfogadó képességét a mássággal szemben.”				
	magyar (db)	magyar (%)	belga (db)	belga (%)
Nem ért vele egyet	4	4%	7	7%
Csak kicsit ért vele egyet	10	10%	17	17%
Nem tudja eldönteni	5	5%	3	3%
Nagyjából egyetért vele	36	36%	45	45%
Teljes mértékben egyet ért vele	45	45%	28	28%

17. számú függelék

Kérdőívek „Az oktatásban inkább a saját kultúránknak kellene nagyobb helyet kapnia és a hazánk szeretetét kellene erősítenie, nem az európaiét.” állításáról kapott eredményeinek összehasonlító táblázata

„Az oktatásban inkább a saját kultúránknak kellene nagyobb helyet kapnia és a hazánk szeretetét kellene erősítenie, nem az európaiét.”				
	magyar (db)	magyar (%)	belga (db)	belga (%)
Nem ért vele egyet	20	20%	55	55%
Csak kicsit ért vele egyet	28	28%	24	24%
Nem tudja eldönteni	21	21%	8	8%
Nagyjából egyetért vele	23	23%	10	10%
Teljes mértékben egyet ért vele	8	8%	3	3%

18. számú függelék

Kérdőívek „Zavarna, ha egy külföldi beházasodna a családomba, aki nem európai.” állításáról kapott eredményeinek összehasonlító táblázata

„Zavarna, ha egy külföldi beházasodna a családomba, aki nem európai.”				
	magyar (db)	magyar (%)	belga (db)	belga (%)
Nem ért vele egyet	89	89%	79	79%
Csak kicsit ért vele egyet	2	2%	14	14%
Nem tudja eldönteni	9	9%	4	4%
Nagyjából egyetért vele	0	0%	0	0%
Teljes mértékben egyet ért vele	0	0%	1	1%

19. számú függelék

Kérdőívek „Zavarna, ha a családomba beházasodna egy európai.” állításáról kapott eredményeinek összehasonlító táblázata

„Zavarna, ha a családomba beházasodna egy európai.”				
	magyar (db)	magyar (%)	belga (db)	belga (%)
Nem ért vele egyet	94	94%	93	93%
Csak kicsit ért vele egyet	2	2%	7	7%
Nem tudja eldönteni	4	4%	0	0%
Nagyjából egyetért vele	0	0%	0	0%
Teljes mértékben egyet ért vele	0	0	0	0%

20. számú függelék

Kérdőívek „*Szívesen fogadnék cserediákat Európából.*” állításáról kapott eredményeinek összehasonlító táblázata

„Szívesen fogadnék cserediákat Európából.”				
	magyar (db)	magyar (%)	belga (db)	belga (%)
Nem ért vele egyet	4	4%	10	10%
Csak kicsit ért vele egyet	5	5%	14	14%
Nem tudja eldönteni	4	4%	17	17%
Nagyjából egyetért vele	22	22%	52	52%
Teljes mértékben egyet ért vele	65	65%	7	7%

21. számú függelék

Kérdőívek „*Szívesen fogadnék Európán kívüli cserediákat, mert nem zavar, hogy teljesen más kultúrából jött.*” állításáról kapott eredményeinek összehasonlító táblázata

„Szívesen fogadnék Európán kívüli cserediákat, mert nem zavar, hogy teljesen más kultúrából jött.”				
	magyar (db)	magyar (%)	belga (db)	belga (%)
Nem ért vele egyet	6	6%	14	14%
Csak kicsit ért vele egyet	4	4%	17	17%
Nem tudja eldönteni	2	2%	14	14%
Nagyjából egyetért vele	30	30%	45	45%
Teljes mértékben egyet ért vele	58	58%	10	10%